

Osobní rozvoj jedinců s mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice

Ivana Sýkorová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana SÝKOROVÁ**
Osobní číslo: **H08206**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Osobní rozvoj a možnosti seberealizace osob
s mentálním postižením**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti života osob s mentálním postižením.
Příprava metodiky výzkumné části a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÁ, M. a kol. Česká psychopedie. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1565-3.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-678-0.

PIPEKOVÁ, J. Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.

ŠVARCOVÁ, I. Mentální retardace. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-707367-060-7

ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

25. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 25. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 11.11.2011

Jan G. H. H. H.

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Abstrakt česky

Bakalářská práce se zabývá osobním rozvojem jedinců s mentálním postižením. Teoretická část vysvětluje příčiny vzniku a klasifikaci mentální retardace, popisuje psychologické zvláštnosti a základní psychické potřeby mentálně postižených a zabývá se jejich uplatněním ve společnosti. V praktické části je popsán kvalitativní výzkum, jehož cílem je objevit a analyzovat faktory rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice ve Zlíně. V rámci výzkumu byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova: mentální retardace, vzdělávání, chráněné dílny, pracovní uplatnění, kvalitativní výzkum, osobní rozvoj

ABSTRACT

Abstrakt ve světovém jazyce

This bachelor thesis deals with the personal development of individuals with mental retardation. The theoretical part explains the causes and classification of mental retardation, describes the psychological traits and the basic psychological needs of the mentally handicapped and deals with its application in society. The practical part describes the qualitative research aimed to discover and analyze the factors for the development of individuals with mild mental retardation in Integrated Center Slunečnice in Zlín. In the research was used semistructured interview.

Keywords: mental retardation, education, sheltered workshops, job placements, qualitative research, personal development.

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odbornou a vstřícnou pomoc při vedení mé bakalářské práce.

Zároveň děkuji vedení Integrovaného centra Slunečnice za ochotu umožnit mi provést v tomto zařízení výzkum a poděkování patří i celému kolektivu za podporu a trpělivost po dobu mého studia.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POJMOVÉ VYMEZENÍ MENTÁLNÍ RETARDACE	12
1.1 PŘÍČINY VZNIKU MENTÁLNÍ RETARDACE	12
1.2 KLASIFIKACE MENTÁLNÍ RETARDACE	13
1.3 PSYCHOLOGICKÉ ZVLÁŠTNOSTI JEDINCŮ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ.....	15
1.3.1 Myšlení.....	16
1.3.2 Paměť	16
1.3.3 Učení	17
1.3.4 Řeč.....	17
1.4 EMOČNÍ PROŽÍVÁNÍ	18
1.5 ZÁKLADNÍ PSYCHICKÉ POTŘEBY	18
1.6 SOCIALIZACE MENTÁLNĚ POSTIŽENÝCH.....	19
2 UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM VE SPOLEČNOSTI	21
2.1 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	21
2.2 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	22
2.3 ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	22
2.3.1 Základní škola praktická	22
2.3.2 Základní škola speciální	22
2.3.3 Přípravný stupeň základní školy speciální	23
2.4 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ A PROFESNÍ PŘÍPRAVA.....	24
2.4.1 Odborná učiliště	24
2.4.2 Praktické školy - Praktická škola dvouletá.....	24
2.4.3 Praktická škola jednoletá.....	24
2.5 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	25
2.6 PRACOVNÍ UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	25
2.6.1 Chráněné dílny	26
2.6.2 Podporované zaměstnávání	27
3 INTEGROVANÉ CENTRUM SLUNEČNICE VE ZLÍNĚ	28
3.1 POSLÁNÍ A CÍLE	28
3.2 CENTRUM DENNÍCH SLUŽEB	28
3.2.1 Sociální služby poskytované prostřednictvím Centra denních služeb	29
3.3 CHRÁNĚNÉ DÍLNY.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	33

4.1	CÍL VÝZKUMU	33
4.2	METODOLOGIE VÝZKUMU	33
4.3	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	34
5	REALIZACE VÝZKUMU	36
5.1	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	36
5.2	ANALÝZA DAT.....	37
5.2.1	OBLAST „KOMUNIKACE“	37
5.2.2	OBLAST „CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ“	38
5.2.3	OBLAST „SEBEPOJETÍ“	42
5.2.4	OBLAST „PRACOVNÍ“	46
5.2.5	OBLAST „VOLNÝ ČAS“	53
5.3	SHRNUTÍ.....	56
5.4	PRAKTICKÉ UPLATNĚNÍ	58
ZÁVĚR	59	
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	60	
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	62	
SEZNAM TABULEK.....	63	
SEZNAM PŘÍLOH.....	64	

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma osobního rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením. Po čem touží každý člověk? Prožít pěkný plnohodnotný život. Totéž platí pro lidi s postižením, mají určitě stejná přání, jako ostatní. Od loňského roku působím jako pracovník v sociálních službách mezi mladými lidmi s mentálním postižením. Chovají se při práci a v kolektivu tak sebejistě a přirozeně, že pro mě bylo v prvních dnech obtížné vzít na vědomí, že vlastně nějaké postižení mají. Uvědomila jsem si, jak je pro každého člověka s handicapem důležité dostat šanci. Pokud budou mít možnost vykonávat zaměstnání, příležitost srovnávat se s ostatními, s podporou společnosti se neustále zdokonalovat, pak mají velkou šanci plnohodnotný život prožít. Vždyť nikdo netušíme, kde jsou hranice jejich skutečných možností. Společně s kolegy v Integrovaném centru Slunečnice ve Zlíně se snažíme jim co nejvíce pomoci a podpořit je při jejich snaze překonat nepřízeň osudu.

Ve své práci se zabývám problematikou mentálního postižení. V teoretické části popisují příčiny vzniku mentální retardace a její klasifikaci. Dále se zaměřím na popis psychologických zvláštností, emočního prožívání a základních psychických potřeb osob s mentálním postižením. Zabývám se možnostmi jejich uplatnění ve společnosti – možnostmi vzdělávání a pracovního uplatnění. Na závěr popisují Integrované centrum Slunečnice ve Zlíně, které poskytuje zaměstnání a sociální službu mladým lidem s mentálním postižením.

V praktické části se zabývám kvalitativním výzkumem. Prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů získám data, která budu dále zkoumat. Cílem mého výzkumu bude objevit a analyzovat faktory rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice ve Zlíně.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POJMOVÉ VYMEZENÍ MENTÁLNÍ RETARDACE

Pojem „mentální retardace“ znamená v překladu opožděnost rozumového vývoje (latinsky mens – mysl, rozum a retardare – opožďovat se). Mentálně postižení tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi všemi zdravotně postiženými, kvalifikované odhady uvádí, že se jedná zhruba o 3% osob v populaci (Švarcová, 2006).

Hlavními znaky mentální retardace jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a obtížnější adaptace na běžné životní podmínky (Vágnerová, 2004). Dalším ze znaků je trvalost porušení poznávací činnosti (Švarcová, 2006). Příčinou vzniku mentální retardace je postižení CNS (Vágnerová, 2004).

„Mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme tedy trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku poškození mozku“ (Švarcová, 2006, str. 29).

Za mentálně retardované jsou považováni jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování (Švarcová, 2006).

Při užívání pojmu mentálně retardovaný dochází od druhé poloviny 20. století ke změně. Stále častěji je upřednostňována terminologie „osoba (člověk, dítě, dospělý atd.) s mentálním postižením“. Tím je vyjádřena skutečnost, že mentálně postižení jsou především lidské bytosti, osoby, individuality a teprve potom fakt, že mají určité postižení (Černá, 2008).

1.1 Příčiny vzniku mentální retardace

Příčinou mentální retardace je organické poškození mozku, které vzniká v důsledku strukturálního poškození mozkových buněk nebo abnormálního vývoje mozku. Opoždění duševního vývoje v prenatálním, perinatálním a postnatálním období je označováno jako oligofrenie (Švarcová, 2006). Stav, kdy došlo k úbytku již dosažené intelektové úrovně a schopností v průběhu života (zpravidla po dovršení druhého roku věku) jsou označovány pojmem demence (Černá, 2008).

Mentální retardace může být způsobena jak endogenními (vnitřními) příčinami, tak příčinami exogenními (vnějšími). Endogenní příčiny jsou zakódovány již v systémech pohlav-

ních buněk, jejichž spojením vzniká nový jedinec – jedná se o příčiny genetické (Švarcová, 2006). Do této kategorie patří genové či chromozomální postižení, např. trisomie 21. chromosomu, známá jako Downův syndrom (Franiok, 2008). Exogenní činitele působí od početí, v průběhu těhotenství, porodu, poporodního období i v raném dětství a mohou být jednak bezprostřední příčinou poškození mozku nebo činitelem, který „spouští“ projevy zakódované patologie dědičnosti nebo modifikuje její průběh (Švarcová, 2006).

Podle Švarcové se jako nejčastější příčiny mentální retardace uvádějí:

- následky infekcí a intoxikací,
- následky úrazů nebo fyzikálních vlivů,
- poruchy výměny látek, růstu a výživy,
- makroskopické léze mozku,
- nemoci a stavy, způsobené jinými a nespecifickými prenatálními vlivy,
- anomálie chromozomů,
- nezralost novorozence,
- vážné duševní poruchy,
- psychosociální deprivace,
- jiné a nespecifické etiologie.

1.2 Klasifikace mentální retardace

„Skupina osob s mentální retardací tvoří značně různorodou menšinu vyznačující se řadou odlišností. Jedinečnost tohoto postižení tkví v tom, že je každý mentálně retardovaný jedinec jeho svébytným představitelem“ (Müller, 2002, str. 9 – 10).

Z toho důvodu nejsou zcela jednotné ani jednotlivé klasifikační systémy. Podle Müllera (2002) jsou při klasifikaci používána různá kritéria, nejčastěji kritéria etiologická, symptomatická, vývojová a podle stupně postižení. Žádný ze systému však nemůže být úplně přesný, protože nepracuje se všemi kritérii současně.

Etiologické kritérium – většinou se zdůrazňuje určitý faktor vzniku poškození např. příčiny prenatální, perinatální, postnatální, členění na vrozenou mentální retardaci (oligofrenii) a získanou mentální retardaci (demence).

Symptomatologické kritérium – pokouší se oddělit symptomy od jejich příčin. Zaobírají se typickými příznaky ve vzhledu, osobnostních rysech, somatickém, motorickém a psychickém vybavení mentálně postižených.

Kritéria podle vývojových období – utřídí zvláštnosti u mentálně postižených předškolního, mladšího školního a staršího školního věku (komparace s normálním vývojem, např. dle Piageta, Eriksona a dalších).

Kritéria dle stupně mentálního postižení – jednotlivé stupně se orientačně ohraničují inteligenčním kvocientem (IQ), který je nejznámějším a nejpoužívanějším vyjádřením úrovně inteligence.

Inteligenční kvocient vyjadřuje vztah mezi dosaženým výkonem v úlohách odpovídajících určitému vývojovému stupni (mentální věk) a mezi chronologickým věkem (Švarcová, 2004).

Jak uvádí Müller (2002), podkladem pro jednotné posuzování skupiny osob s mentální retardací (dle stupně postižení) je desátá decenální revize „Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů“ (MKN-10), kterou zorganizovala Světová zdravotnická organizace v Ženevě a která vstoupila v platnost 1.1.1993. Podle této klasifikace se mentální retardace dělí do šesti základních kategorií:

F 70 Lehká mentální retardace

IQ se pohybuje přibližně mezi 50 až 69 (což u dospělých odpovídá mentálnímu věku 9 až 12 let). Stav vede k obtížím při školní výuce. Mnoho dospělých je schopno práce a úspěšně udržují sociální vztahy a přispívají k životu společnosti.

F 71 Střední mentální retardace

IQ dosahuje hodnot 35 až 49 (což u dospělých odpovídá mentálnímu věku 6 až 9 let). Výsledkem je zřetelné vývojové opoždění v dětství, avšak mnozí se dokáží vyvinout k určité hranici nezávislosti a soběstačnosti, dosáhnou přiměřené komunikace a školní dovednosti. Dospělí budou potřebovat různý stupeň podpory k práci a k činnosti ve společnosti.

F 72 Těžká mentální retardace

IQ se pohybuje v pásmu 20 až 34 (u dospělých odpovídá mentálnímu věku 3 až 6 let). Stav vyžaduje trvalou potřebu podpory.

F 73 Hluboká mentální retardace

IQ dosahuje nejvýše 20 (což odpovídá u dospělých mentálnímu věku pod 3 roky). Stav způsobuje nesamostatnost a potřebu pomoci při pohybování, komunikaci a hygienické péči.

F 78 Jiná mentální retardace**F 79 Neurčená mentální retardace****1.3 Psychologické zvláštnosti jedinců s mentální retardací**

Celkové poškození neuropsychického vývoje osob s mentální retardací s sebou přináší řadu zvláštností v jednotlivých stránkách jejich osobnosti. Poškození se dotýká poznávacích procesů, zasahuje emocionální a volní sféru, ovlivňuje adaptabilitu i chování, projevuje se i ve zvláštnostech motoriky (Vítková, 2004).

Podle Švarcové se projevují určité společné znaky v psychické struktuře osobnosti mentálně postižených. V případě lehké a střední mentální retardace jsou to:

- zpomalená chápavost, jednoduchost a konkrétnost úsudků,
- snížená schopnost komparace a vyvozování logických vztahů,
- snížená mechanická a logická paměť,
- těkavá pozornost,
- nedostatečná slovní zásoba a neobratnost ve vyjadřování,
- poruchy vizuomotoriky a pohybové koordinace,
- impulzivnost, hyperaktivita nebo celková zpomalenost chování,
- citová vzrušivost,
- nedostatečná rozvinutost volních vlastností a sebereflexe,
- sugestibilita a rigidita chování,
- nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“,
- opožděný psychosexuální vývoj,
- nerovnováha aspirací a výkonů,

- zvýšená potřeba uspokojení a bezpečí,
- poruchy v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci,
- snížená přizpůsobivost k sociálním požadavkům.

1.3.1 Myšlení

Charakteristickými znaky myšlení mentálně retardovaných jsou stereotypnost, rigidita a ulpívání na určitém způsobu řešení. Mentálně postižení se dovedou mechanicky naučit určitá pravidla, ale nejsou schopni je v praxi účelně aplikovat, protože nechápou rozdíly mezi různými situacemi. Jejich postoj bývá pasivní, obvykle očekávají řešení od někoho jiného nebo na něj rezignují (Vágnerová, 2004).

Základním nedostatkem myšlení je slabá schopnost zobecňování, přičemž zobecňování je nejvyšší, nejsložitější produkt lidského mozku. Děti s mentální retardací si špatně osvojují obecné pojmy (Vítková, 2004).

Mezi další zvláštnosti patří nesoustavnost myšlení, jež se projevuje zejména u dětí, které trpí rychlou unavitelností. Výkyvy pozornosti a neustále kolísající tonus psychické aktivity znemožňují dítěti déle a soustředěněji řešit nějaký úkol. Závažným nedostatkem je slabá řídicí úloha myšlení, kdy dítě zpravidla nepromýšlí své jednání a nepředvídá jeho důsledek. V případě potřeby nedovede použít již osvojených rozumových operací. Charakteristická je tzv. nekritičnost myšlení, kdy mentálně postižené děti nepochybují o správnosti okamžitých domněnek, zřídka upozorují své chyby nebo chyby v myšlení ostatních lidí a ani nepředpokládají, že by jejich výroky nebo poznatky mohly být chybné. Chybí jim kvalita myšlení označovaná jako tzv. sekvenční myšlení, což znamená chápání sledu věcí a jevů, správné vnímání jejich logické souvislosti a časové následnosti (Švarcová, 2006).

1.3.2 Paměť

Děti s mentální retardací si všechno nové velmi osvojují pomalu. Typickým znakem jejich paměti je dále nestálost uchovávání nových poznatků spojená s nepřesností vybavování, což bývá označováno jako „zapomnětlivost“ (Švarcová, 2006). Mají tendence zapamatovat si učivo mechanicky a nesnaží se mu porozumět. Jejich paměť je jen pasivní schopností, hromadí se v ní představy bez výběru, neutříděné podle významu, důležitosti a potřebnosti. Získané vědomosti a dovednosti nedokáží včas využít v praxi (Vítková, 2004).

1.3.3 Učení

Pro děti s mentální retardací je charakteristické, že se nedovedou cílevědomě učit. Chybí jim k tomu nejen volní vlastnosti, ale také rozumové dovednosti potřebné k organizaci procesu poznávání a organizaci času (Švarcová, 2006).

Učení je převážně mechanické, asociační. Veškeré informace, dovednosti i návyky se fixují ve své rigidní podobě a také bývají stejným způsobem užívány. Změna návyku nebo přizpůsobení nové situaci činí mentálně postiženým značné potíže, velmi dlouho jim také trvá, než se něčemu naučí. Snížená efektivita učení bývá příčinou zbytečné rezignace na jejich další rozvoj. Učení k něčemu novému pro ně není příliš atraktivní, proto musí být motivováni jiným způsobem. Jsou schopni akceptovat materiální odměnu a pozitivně reagují i na pochvalu. Bývají ochotni se učit za podpory jiného člověka, k němuž mají pozitivní vztah. Dělalji to spíše kvůli němu, pro potvrzení citového vztahu než z jiných důvodů. Je jim totiž celkem jedno, co se učí, protože jejich učení je primárně motivováno emočně, a nikoli kognitivně (Vágnerová, 2004).

1.3.4 Řeč

Typickým znakem aktivního řečového projevu mentálně postižených je podle Vágnerové (2004):

- jazyková necitlivost, projevující se četnými agramatismy,
- nápadná jednoduchost vyjádření, tj. preference velmi krátkých vět a jednoznačných, konkrétních pojmů.

Sluchové rozlišování i vyslovování slov a vět se vytváří později, než u dětí zdravých. Slovní zásoba v mladším školním věku je mnohem menší než u zdravých vrstevníků, je neobyčejně chudá, velmi málo používají přídavných jmen a spojek, mluvnická stavba řeči je velmi nedokonalá (Vítková, 2004).

Řečový projev bývá nápadný méně přesnou výslovností. Je obtížnější porozumět i běžnému verbálnímu sdělení, protože mají omezenější slovní zásobu a větší potíže v pochopení celkového kontextu. Jedinci s lehkým mentálním postižením zvládnou běžné konkrétní pojmy a základní slovní obraty. U nejzávažněji postižených se verbální schopnosti nerozvíjejí vůbec a nabývá na významu neverbální způsob komunikace (Vágnerová, 2004).

1.4 Emoční prožívání

Děti s mentálním postižením jsou většinou emočně nevyspělé a chovají se jako děti nižší věkové úrovně. Emoce patří k nejvýznamnějším motivačním činitelům jejich vývoje. Prožívání pozitivních emocí zvyšuje kvalitu jejich života a životní jistoty. Jsou velmi emocionální, dovedou mít rádi své blízké, jsou velmi vnímaví k jejich bolesti a trápení a jsou ochotni pomáhat každému, kdo jejich pomoc potřebuje. Vlídne a laskavé jednání svému okolí oplácí přátelským chováním a oddaností. Pro jejich integraci má velký význam úroveň jejich adaptačních schopností, povahové vlastnosti, postoje a schopnost komunikovat a navazovat vztahy s ostatními lidmi. Chování lidí s mentální retardací řízeno dvěma výraznými tendencemi: vyhýbáním se všemu novému a neznámému (podněty, úkoly, situace, role) a závislostí na bezprostřední odměně, pochvale či povzbuzení. Pokud se dospělému podaří navázat s nimi kontakt a získat jejich důvěru, přijímají uložený úkol především proto, aby se mu zavděčili, a ne proto, že mají zájem úkol splnit (Švarcová, 2006).

City těsně souvisejí s potřebami a jejich uspokojováním. Každý předmět, jev, skutek, který uspokojuje nějakou potřebu člověka, vyvolává kladné prožitky. Předměty, jevy, skutečnosti překážející uspokojování potřeb podněcují prožitky záporné (Švarcová, 2006).

1.5 Základní psychické potřeby

Mentálně postižení mají stejné základní psychické potřeby jako jiní lidé. Čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v naplňování svých potřeb závislejší na okolí. Na druhé straně mají mentálně postižení tendenci uspokojovat své potřeby neodkladně a bez zábran. Způsob, jakým toho dosahují, odpovídá jejich aktuálnímu psychickému i somatickému stavu, tedy i mentální úrovni. Vágnerová (2004) specifikuje uspokojování jednotlivých psychických potřeb osob s mentálním postižením:

Potřeba stimulace – přísun podnětů je pro psychický vývoj nezbytný. Musí být přiměřený možnostem mentálně postiženého jedince z hlediska množství, kvality i délky působení, jinak by jeho duševní vývoj spíše poškozovaly. Mentálně postižení preferují stimulaci stereotypnější, jednodušší, jednoznačnější a důležitým aspektem je srozumitelnost.

Potřeba učení – je vyjádřena tendencí porozumět v mezích svých možností nejbližšímu okolí. Informací nesmí být příliš mnoho, musí se opakovat, měl by v nich být určitý jedno-

duchý řád a měla by zde platit pravidla, kterým by mohli porozumět. Potřeba učení může být slabší a může být ovlivněna větší závislostí na zprostředkující aktivitě jiných lidí.

Potřeba citové jistoty a bezpečí – bývá velmi silná. Citová jistota, daná vztahem s blízkým člověkem nebo stabilitou prostředí, v němž žijí, může sloužit jako zdroj rovnováhy. Potřeba emoční opory se i v dospělosti projevuje přetrvávající infantilitou. Pubertální proměna citové vazby a postojů k jednotlivým členům rodiny ve své typické podobě nenastává a fixace na rodinu se příliš nemění. Mentálně retardovaný nemá potřebu emancipace z této vazby, která je pro něj v mnoha ohledech vyhovující.

Potřeba seberealizace – je ovlivněna mírou mentálního postižení a z toho vyplývajícího způsobu sebepojetí. Sebehodnocení bývá u lehce mentálně postižených pouze mechanickou akceptací názoru autority dospělé osoby, na níž jsou závislí. Chybí jim schopnost hypotetického uvažování, takže neplánují ani svou budoucí seberealizaci. Spokojí se s dosažením pozitivní odezvy u ostatních, s pochvalou a oceněním, které jim aktuálně potvrzuje jejich vlastní hodnotu. Tito lidé také rozhodnou o míře uspokojení jejich potřeby seberealizace. Mentálně postižený to sám nedovede, i v tomto směru je závislý na svém okolí.

Potřeba životní perspektivy – i její uspokojování jsou modifikovány podobným způsobem. Její vznik je závislý na schopnosti mentálně postiženého chápat alespoň základním způsobem pojem času, diferencovat minulost, přítomnost a budoucnost. Závažněji postižení význam budoucnosti nechápou, a proto je ani nemůže zajímat. Nedělají si žádné plány a nepředstavují si, jaký by mohl být jejich další život. Žijí převážně přítomností.

Uspokojení všech potřeb v dostatečné míře a pro ně přijatelným způsobem bývá u mentálně postižených leckdy obtížné. Oni sami to nedovedou a jejich okolí není vždy dostatečně citlivé nebo nemá zájem. Neuspokojení jakékoliv jejich potřeby lze považovat za zátěžovou situaci, na niž reagují různými obrannými mechanismy. Ty bývají mnohem jednodušší, vesměs stereotypní a jejich volba závisí na celkové mentální úrovni i typu temperamentu jedince, popř. etiologii postižení (Vágnerová, 2004).

1.6 Socializace mentálně postižených

Socializace je především procesem objevování lidské společnosti jedincem a zaujetí adekvátní pozice ve společenské dělbě úloh a činností. Proces socializace označovaný nejčastěji jako „zařazování se“, „včleňování“ či „vrůstání“ do společnosti, tedy vyžaduje neustálé

navazování, prohlubování a rozšiřování sociálních kontaktů jedince v rámci sociokulturního systému jako předpoklad permanentních změn osobnosti a jejich vztahů k okolí (Řezáč, 1998).

Mentální retardace bývá majoritní společností často chápána jako stigmatizující postižení. Hlavním problémem je obtížnost dorozumění s těmito lidmi, omezující možnosti odhadnout jejich reakce, které nebývají standardní, jejich snížená schopnost sebeovládání a z toho vyplývající odlišnost chování od očekávané normy. Jejich méně standardní reakce a zvýšená závislost na okolí vedou k jejich podceňování a negativnímu hodnocení. Často jim nejsou přisuzována stejná práva jako ostatním, ale nejsou na ně kladeny ani stejné požadavky. Sociální status mentálně postižených bývá velice nízký, pro ostatní jsou to mnohdy jen „blbci“. Tento postoj ovlivní i chování ostatních členů rodiny, snižuje pocit pohody, zhoršuje emoční ladění a zvyšuje potřebu obranných reakcí (Vágnerová, 2004).

Ve většině sociálních vztahů bude mít mentální retardace za následek sociální handicap. Člověk s mentální retardací se tak s velkou pravděpodobností setká s obtížemi při naplňování sociálních rolí charakteristickými pro člověka stejného věku, stejného pohlaví, přičemž oba jsou příslušníky stejného širšího sociokulturního prostředí (Černá, 2009).

Sociální stigmatizace bývá přímo úměrná nápadností vzhledu i chování postižených, resp. míře jejich odlišnosti od očekávaného standardu. Mentální postižení je spojeno i s opožděním v oblasti socializace. To se projeví především zvýšenou závislostí se všemi důsledky. Významnou překážkou socializace je omezený rozvoj komunikačních kompetencí, který se projevuje potížemi v porozumění i neschopností adekvátního verbálního vyjádření. Tento fakt ovlivňuje sociální interakci s těmito lidmi. Komunikace zdravých lidí s mentálně postiženými mívá určité charakteristické znaky: je méně empatická, schematictější, protektivnější a obvykle trvá kratší dobu. Většinou jde o asymetrickou interakci, jejíž průběh nemůže mentálně postižený příliš ovlivňovat. Bývá v roli pasivního příjemce informací i požadavků, závislého na aktivitě jiných lidí. Zdraví lidé se v této situaci chovají méně flexibilně. Rigidita jejich chování může být daná nedostatkem informací, časovou náročností komunikace či nedostatkem respektu k možnostem mentálně postižených (Vágnerová, 2004).

2 UPLATNĚNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM VE SPOLEČNOSTI

„Osobám s postižením jsou v současné době ve vyspělých zemích přiznávána práva na plnohodnotný a důstojný život ve společnosti, v níž se narodili a jejíž povinností je vytvořit takový systém zákonů, který by tato práva osob s postižením zajišťoval. Práva osob s mentálním postižením jsou zakotvena v mnoha mezinárodních dokumentech, deklaracích a legislativě jednotlivých zemí, včetně České republiky“ (Pipeková, 2006, str. 53).

2.1 Vzdělávání osob s mentálním postižením

Výchovu a vzdělávání lidí s mentálním postižením je nutno chápat jako celoživotní proces. Kognitivní procesy u nich probíhají podstatně pomaleji než u ostatní populace, stále výrazněji vystupuje potřeba jejich permanentního rozvíjení, stálého opakování a prohlubování znalostí a dovedností a jejich soustavného vedení ke stále komplexnějšímu poznávání okolní skutečnosti (Švarcová, 2004).

Jak uvádí Černá (2009) z hlediska legislativy se ke vzdělávání dětí s mentálním postižením školního věku vztahují následující zákony a vyhlášky:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání,
- Zákon č. 563/2005 Sb., o pedagogických pracovnicích,
- Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Žáci s mentální retardací ve věku povinné docházky se vzdělávají:

- formou individuální integrace,
- formou skupinové integrace,
- ve škole samostatně zřízené pro žáky se zdravotním postižením (speciální škole), to znamená v základní škole praktické (dříve zvláštní škole) nebo v základní škole speciální (dříve pomocné škole),
- kombinací obou forem.

Individuální integrací se rozumí vzdělávání žáka v běžné základní škole, skupinovou integrací se rozumí vzdělávání žáka ve třídě, oddělení nebo studijní skupině zřízené pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení (Švarcová, 2004).

2.2 Předškolní vzdělávání

Institucionálně jej zajišťují mateřské školy a speciální mateřské školy. Organizuje se pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti let. Předškolní vzdělávání by mělo nabízet vhodné vzdělávací prostředí, pro dítě vstřícné, podnětné, zajímavé a obsahově bohaté, v němž se dítě může cítit jistě, bezpečně, radostně a spokojeně a které mu zajišťuje možnost projevit se, bavit a zaměstnávat přirozeným dětským způsobem. Každému dítěti je třeba poskytnout pomoc a podporu v míře, kterou individuálně potřebuje a v kvalitě, která mu vyhovuje. Dětem, které to potřebují má poskytovat včasnou speciálněpedagogickou péči a tím zlepšovat jejich životní i vzdělávací šance (Švarcová, 2004).

2.3 Základní vzdělávání

2.3.1 Základní škola praktická

Výchova a vzdělávání je zaměřeno na rozvíjení a kultivaci osobnosti žáků s mentálním postižením, na nabývání vědomostí dovedností a návyků potřebných k uplatnění absolventů základní školy praktické v praktickém životě. Působí speciálně pedagogickými metodami na celkový rozvoj žáka aktivizováním jeho schopností, ale musí u některých žáků odstraňovat závažné nedostatky způsobené negativními vlivy patologického prostředí na jejich dosavadní vývoj (Franiok, 2008).

Proces vyučování probíhá odlišně od procesu vzdělávání ostatních žáků, a proto vyžaduje speciální učební metody, vhodný výběr učiva a individuální přístup učitele, podmíněný výrazným snížením počtu žáků ve třídě. Výuku ztěžuje i skutečnost, že většina žáků trpí poruchami koncentrace pozornosti a adaptačních schopností. Školy jsou devítileté a žáci v nich plní povinnou školní docházku (Švarcová, 2004)

2.3.2 Základní škola speciální

Vychovává a vzdělává obtížně vzdělávatelné žáky se speciálními vzdělávacími potřebami s takovými nedostatky rozumového vývoje, pro které se nemohou vzdělávat v běžné škole.

Jsou však schopni osvojit si alespoň některé prvky vzdělání. Obsah výchovné činnosti se zaměřuje na vypěstování návyků sebeobsluhy, osobní hygieny, rozvíjení přiměřených poznatků a pracovních dovedností s předměty denní potřeby. Vzdělávají se zde zpravidla žáci s mentálním postižením středně těžkého stupně, s úrovní rozumových schopností, které jim nedovolují prospívat pro svůj deficit intelektových schopností a další vnější okolnosti v základní škole nebo základní škole praktické. Vzdělání je desetileté (Franiok, 2008).

Vzdělávání žáků s tímto postižením je natolik náročnou a složitou činností, že vyžaduje nejen odborné speciálněpedagogické vzdělání učitelů a dalších pracovníků školy, ale také vhodně upravené podmínky: nízký počet žáků ve třídě, školní třídy přizpůsobené jejich potřebám, speciální učebnice a pracovní sešity, přizpůsobený časový rozvrh a především klidné, nehlukné a nestresující školní prostředí, které poskytuje žákům pocit bezpečí a jistoty a umožňuje jejich koncentraci na školní práci. Měla by vést žáky ke kladnému a přátelskému vztahu k lidem, ke kultivovanému společenskému chování, rozvíjet jejich komunikační schopnosti a dovednosti, které jsou nezbytným předpokladem jejich sociální integrace. Jedním ze závažných úkolů je vybavit žáky triviem základních vědomostí a dovedností, to znamená naučit je číst, psát a počítat, což je pro některé žáky velmi náročné, ale pro jejich další život mimořádně významné. Potřebují získat řadu prakticky využitelných dovedností v oblasti pracovní výchovy, jež mohou uplatnit v jednoduchých pracovních činnostech v chráněných dílnách nebo na jiných přizpůsobených pracovištích i při domácích pracích. Důležitou funkcí je připravovat žáky k dalšímu vzdělávání (Švarcová, 2004).

2.3.3 Přípravný stupeň základní školy speciální

Klade si za cíl umožnit školní vzdělávání těm žákům s mentálním postižením, kteří by vzhledem k těžšímu stupni mentální retardace a případně dalším důvodům nebyli schopni školního vzdělávání, ale u nichž jsou patrné určité předpoklady rozvoje rozumových schopností, které by jim perspektivně mohly umožnit absolvovat základní školu speciální nebo alespoň její část. Lze zde zařadit dítě od pěti let věku. Délka přípravy je jeden až tři školní roky. Přípravný stupeň se dělí na třídy o nejméně čtyřech a nejvýše šesti dětech. Hodnocení provádí učitel slovně tak, aby kladně motivoval žáka i jeho rodiče k další práci a vyzvedl dovednosti, které žák zvládl (Švarcová, 2004).

2.4 Další vzdělávání a profesní příprava

Pro absolventy základních škol praktických jsou zřizována odborná učiliště a praktické školy, obvykle s dvouletou přípravou, absolventi základních škol speciálních zpravidla pokračují ve vzdělávání v praktických školách s jednoletou přípravou (Švarcová, 2004).

2.4.1 Odborná učiliště

Navazují na vzdělávací program zvláštní školy, těžiště práce však spočívá v přípravě žáků na profesní uplatnění s akcentem na předávání praktických dovedností. Výběr učebních oborů je poměrně široký. Délka studia je dva nebo tři roky (Švarcová, 2004).

2.4.2 Praktické školy - Praktická škola dvouletá

Je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické či základní škole speciální v nižším než devátém ročníku. Ve vzdělávacím programu je kladen důraz na vypěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, základní orientaci v celospolečensky závažných problémech, kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu, dosažení maximální možné míry samostatnosti a posílení předpokladů sociální integrace žáků. Absolventi praktické školy se mohou v rámci svých možností a individuálních schopností uplatnit přiměřeným výkonem při pomocných pracích ve zdravotnictví, v sociální péči a službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství, případně na chráněných pracovištích (Švarcová, 2004).

2.4.3 Praktická škola jednoletá

Je určena žákům s těžkým zdravotním postižením, zejména s těžkým stupněm mentálního postižení, kteří získali ucelené vzdělání na úrovni základní školy speciální, případně základní školy praktické, ukončili povinnou školní docházku a ze zdravotních či jiných závažných důvodů se nemohou vzdělávat na jiném druhu a typu školy. Ve vzdělávacím programu je kladen důraz na prohloubení a rozšíření vědomostí získaných v průběhu plnění povinné školní docházky, na osvojení manuálních dovedností perspektivně využitelných v profesním i osobním životě a získání kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu, dosažení maximální možné míry samostatnosti žáka. Žáci zpravidla najdou uplatnění na chráněných pracovištích (Švarcová, 2004).

2.5 Celoživotní vzdělávání

S čím dále větší naléhavostí se prosazuje nutnost prodloužení výchovného a vzdělávacího působení také po ukončení povinné školní docházky i v pozdějších věkových obdobích v životě osob s mentálním postižením (Franiok, 2008).

System celoživotního vzdělávání zatím u nás nebyl vytvořen. V rámci aktivit různých společenských organizací ve spolupráci se speciálními školami vznikají některé formy vzdělávání, z nichž nejznámější jsou večerní školy, kurzy k doplnění vzdělání a připravuje se nová forma dalšího vzdělávání s pracovním názvem aktivační centra (Švarcová, 2004).

Při dnešních rychle se měnících možnostech a příležitostech pracovního uplatnění je důležité zaměřit se u mentálně postižených na oblasti, které mají budoucnost a starat se i ve volném čase o možnosti zvyšování znalosti řeči, obsluhy, sebeobsluhy, speciálních služeb a postižené v tomto směru adekvátně stimulovat. Podporovat u nich aktivity vedoucí k osvojení činností, ve kterých mohou najít uplatnění, a tak přispět k jejich smysluplné integraci (Franiok, 2008).

„Integrace je přínosem pro jedince se zdravotním postižením zejména v oblasti podpory jejich sebevědomí, dává jim možnost rozvíjet svůj potenciál, přináší jim lepší, kvalitativně vyšší a náročnější podněty k učení“ (Franiok, 2008, str. 18).

U absolventů základní školy praktické a základní školy speciální by se měla v jejich dalším vzdělávání zohledňovat potřeba po seberealizaci v pracovních činnostech podle jejich možností, schopností a zájmového zaměření. Měli by získat uspokojení a osobní sebevědomí, pramenící z pocitu užitečnosti pro ostatní lidi. To by mělo usnadnit jejich společenskou integraci do běžného života ve společnosti a pozitivně se promítnout v kvalitě jejich osobního života (Pipeková, 2004).

2.6 Pracovní uplatnění osob s mentálním postižením

Kritickým obdobím jedince s mentálním postižením je přechod ze vzdělávací instituce do zaměstnání. Neúspěšnost absolventa v pracovním uplatnění znehodnocuje dosažené školní výsledky. Absolvent ztrácí návyky z období školní docházky a postupně i motivaci (Černá, 2009).

Druh práce, peníze, které prací vyděláme, a možnosti, které tím získáváme, to vše ovlivňuje naše sebeuvědomění, naše postavení ve společnosti a stupeň svobody, volnosti na úrovni ekonomické a sociální. Poskytnout osobám s mentálním postižením možnost zaměstnání neznamena jenom umožnit jim výdělek, ale přiznat jim jejich sociální postavení v rámci rodiny a společnosti (Pipeková, 2006).

Černá (2009) vyjmenovává aspekty významu práce pro člověka:

- poskytuje ekonomickou nezávislost a vyšší životní standard,
- pozitivně ovlivňuje sebeurčení člověka a jeho seberealizaci,
- status „být zaměstnaným“ u člověka s postižením pozitivně ovlivňuje postoje společnosti ke zdravotně postiženým,
- pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení sociálních interakcí pracovníka s postižením a jeho okolí,
- práce je jeden ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v učení a rozvíjení dovedností, kompetencí a intelektových schopností,
- vytváření nových pracovních příležitostí je pro společnost finančně výhodnější než poskytování podpory v nezaměstnanosti,
- placená práce přispívá k vysvození z dlouhodobé závislosti na podpůrných službách a péči okolí.

Osoby s mentálním postižením se nejčastěji realizují prostřednictvím práce pod dohledem, tedy na chráněných pracovištích, další možností je podporované zaměstnávání. Jedná se o takové pracovní uplatnění, kde práce může být prostředkem léčebné rehabilitace, rozvoje osobnosti a sociální integrace. Základním cílem je prostřednictvím zácvičku připravit osoby i s těžším postižením k vykonávání některých méně náročných profesí, například pomocník v kuchyni, pomocný zdravotní pracovník, pracovník v zahradnictví atd. (Pipeková, 2006).

2.6.1 Chráněné dílny

Podle definice MPSV jsou chráněné dílny specifická pracoviště pro občany, kteří mají ztíženou možnost, případně se vůbec nemohou uplatnit na trhu práce. Poskytují jim pracovní a společenské uplatnění formou pracovní činnosti. Tito lidé mohou v chráněné dílně získat stabilní zaměstnání odpovídající jejich schopnostem, zdravotnímu stavu, a vytvářet tak

hodnoty stejně jako většina lidí běžné populace. S klienty se postupuje podle individuálních plánů. Pro každého se z nabízených možností uplatnění hledá nejvhodnější místo podle jeho schopností a dovedností. Snahou je rozvinout u zaměstnanců samostatné jednání a zodpovědnost při práci na pracovišti a schopnost spolupráce s ostatními klienty. Režim chráněných dílen je upraven podle zdravotního stavu klientů s výrazným zohledněním individuálního přístupu. Chráněné dílny slouží především k tréninku pracovních dovedností, pracovního režimu a práce v kolektivu. Smyslem pracovní rehabilitace je průprava pro práci v nechráněných podmínkách (Pipeková, 2006).

2.6.2 Podporované zaměstnávání

Je služba určena lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí. Jejich schopnosti získat a zachovat si zaměstnání jsou přitom z různých důvodů omezeny do té míry, že potřebují individuální, dlouhodobou podporu poskytovanou před i po nástupu do práce. Smyslem je vyrovnání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí se ztíženým přístupem na otevřený trh práce v důsledku zdravotního postižení. Trénink pracovních dovedností probíhá přímo na konkrétním místě a uživatel podporovaného zaměstnávání se přizpůsobuje a vzdělává přesně v tom, co od něj zaměstnavatel na pracovním místě vyžaduje. Typy zaměstnání, které se osvědčily u klientů podporovaného zaměstnávání s mentálním handicapem, jsou nejvíce spojené s čištěním a úpravou zeleniny, tříděním a kompletací zboží, úklidovými pracemi, tříděním a kompletací zboží a podobně. Program podporované zaměstnávání usiluje o plnohodnotnou integraci člověka s mentální retardací na trhu práce, která zahrnuje pracovní i společenské začlenění. Pracující člověk má mnohem větší předpoklady být soběstačným a vést poměrně nezávislý život samostatně nebo v tzv. chráněných bytech bez toho, aby zasahoval do života svých příbuzných. Práce dodává sebedůvěru, pocit potřebnosti a užitečnosti, vede tedy k celkovému osobnímu uspokojení a splnění jedné ze základních potřeb člověka – seberealizace (Pipeková, 2006).

Seberealizací rozumíme rozvíjení a soustavné využívání nadání a schopností jedince, tedy uplatnění přirozených i utvářených dispozic jedince k určité činnosti, k určité práci či sociální aktivitě. Seberealizace a s ní související uplatnění na trhu práce je u lidí se zdravotním znevýhodněním daleko obtížnější. Předpokladem její úspěšnosti je správné zhodnocení i rozvinutí těch schopností a dovedností člověka s postižením, které nezakly kvůli defektu, nemoci či úrazu (Matoušek, Koláčková, Kodymová, 2005).

3 INTEGROVANÉ CENTRUM SLUNEČNICE VE ZLÍNĚ

Mezi zařízení, která poskytují sociální služby osobám s mentálním postižením, patří IZAP – sdružení pro integraci zdravých a postižených dětí a mládeže „Chceme žít s vámi“, se sídlem ve Zlíně, Třída Tomáše Bati 1276. Toto občanské sdružení existuje od roku 1992 a bylo založeno za účelem podpory integrace spoluobčanů se znevýhodněním, především dětí, mládeže a mladých dospělých lidí s mentálním a kombinovaným handicapem. Během svého působení o. s. IZAP rozšířilo své aktivity o moderní typ chráněných a sociálně terapeutických dílen, který ve Zlíně funguje pod názvem Integrované centrum Slunečnice.

3.1 Poslání a cíle

Posláním IZAP je vytvářet mladým dospělým lidem s mentálním postižením, popř. s přidruženým znevýhodněním zrakovým, sluchovým, tělesným, psychiatrickým, podmínky pro další vzdělávání, zaměstnávání a sociální začleňování, s cílem žít běžný život ve stejných podmínkách, jaké mají jejich zdraví vrstevníci. Činnost sdružení je zaměřena na poskytování sociálních služeb, kulturně společenských a sportovních aktivit, rozvoj jedince i společnosti podporou zdravého životního stylu, veřejně prospěšných a ekologických akcí. Vedlejší činností sdružení je provozování chráněných a tréninkových dílen a chráněných pracovních míst.

3.2 Centrum denních služeb

V rámci této sociální služby připravuje dospělé osoby s mentálním postižením na samostatný život s důrazem na budoucí pracovní začlenění a péči o domácnost. Důležitou roli v programu hraje také vzdělávání a kulturní, sportovní a volnočasové aktivity. Centrum denních služeb úzce spolupracuje s chráněnými dílnami, ve kterých mají možnost uživatelé sociální služby po zapracování získat zaměstnání a posunout se tak k běžnému životu, jaký vedou jejich vrstevníci. Službu mohou využívat i zaměstnanci se znevýhodněním, kteří již v chráněných dílnách pracují.

3.2.1 Sociální služby poskytované prostřednictvím Centra denních služeb

Výchovné a vzdělávací aktivity:

- kurz PC,
- trivium (čtení, psaní, počítání),
- kurz anglického jazyka,
- základy stolničení,
- vzdělávání v knihovně,
- muzikoterapie (terapeutická činnost).

Sportovní aktivity:

- jóga,
- plavání,
- bowling,
- ping-pong
- účast na sportovních hrách a soutěžích (soutěže v ping-pongu, Olympijské hry Tlo-skov),
- turistické výlety.

Kulturní a společenské akce:

- návštěvy divadelních představení,
- návštěvy kina,
- výstavy,
- poznávací výlety.

3.3 Chráněné dílny

O. s. IZAP provozuje 10 chráněných dílen, kde jsou zaměstnány osoby s mentálním popř. kombinovaným postižením. Jsou to:

Netradiční tréninková kavárna Slunečnice - kavárna s barem a velkou zahradou, zaměřená na cílovou skupinu mladé rodiny s dětmi s netradiční obsluhou lidí s mentálním postižením. Náplní jejich práce je obsluha hostů, příprava teplých nápojů, koktejlů, točené nápoje, v přípravě příprava toustů, zeleninových a ovocných salátů, úklid, mytí skla a nádobí.

Keramická dílna - vyrábí se zde keramické výrobky (hrnky, zvonky, figurky, betlémy, chaloupky na svíčku, obrázky na zavěšení a mnoho dalších), probíhá výuka různých technik (válení a modelování hlíny, vykrajování tvarů, glazování) procvičování jemné motoriky, zručnosti, trpělivosti a rozvíjení fantazie, bezpečnost při práci s ostrými předměty (nůžky, nože, špendlíky), elektrickými spotřebiči (hrnčířský kruh, tavná pistole) a lepidly.

Gastrodílna a catering - příprava obědů pro zaměstnance a uživatele, příprava pohoštění pro soukromé oslavy v kavárně (chlebičky, jednohubky, zeleninové a ovocné mísy), příprava palačinek a jablečného závinu pro prodej v kavárně, procvičování praktických dovedností důležitých v běžném životě (základy vaření, úklid a orientace v kuchyni, nakupování potravin), dodržování bezpečnosti při práci s ostrými předměty (nože, struhadla), elektrickými spotřebiči (sporák, trouba, mixér, fritéza, myčka), dodržování osobní hygieny.

Mýdlárna - výroba přírodního mýdla - výroba devíti druhů kvalitního přírodního mýdla, dodržování bezpečnosti při práci s elektrickými spotřebiči (vařič, impulzní svářečka, horkovzdušná a tavná pistole) a ostrými předměty (nůž, škrabka), nácvik udržování koncentrace a přesnosti při dávkování poměrů vůní, rozeznávání materiálů a vůní.

Kreativní dílna - výroba stromečků štěstí, malování na sklo a ubrousková technika, přírodní papír a papírová přáníčka, výroba šperků z hmoty fimo, rozvoj kreativity, tvořivosti, jemné motoriky a rukodělných aktivit.

Zahradnická dílna - údržba rozlehlé zahrady a chodníků, péče o keře, stromky, trávník a květiny, bezpečné zacházení s pracovním nářadím.

Technická dílna a kompletace zakázek - údržba zařízení (opravy, údržbářské práce, lakování, montáže vybavení), balení dárkových balíčků, dokončovací práce a kompletace zakázek.

Úklidová dílna - údržba a pravidelný úklid prostor celého zařízení, práce s úklidovými prostředky a přípravky na mytí, třídění odpadu, praní prádla, žehlení.

Prodejní galerie a prodejní akce - příprava výrobků k prodeji, vytváření dárkových balení předmětů a účast na prodejních akcích.

Kadeřnictví a kosmetika - pomocné práce (mytí a masáž hlavy, podávání natáček, úklid).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Pro výzkum, který je součástí mé bakalářské práce, jsem se rozhodla zpracovat téma osobního rozvoje mladých dospělých lidí s mentálním postižením. V současné době jsem zaměstnána v zařízení IZAP o.s. ve Zlíně jako pracovník v sociálních službách. Každodenně mám možnost setkávat se s lidmi s lehkým mentálním postižením, kteří zde pracují v chráněných dílnách Integrovaného centra Slunečnice. Domnívám se, že toto zařízení je specifické rozmanitostí nabídky, kterou zaměstnanci s postižením mohou využívat. Na jedné straně je to pestrá škála pracovních činností v rámci jejich zaměstnání, na straně druhé možnost využívání sociální služby Centra denních služeb. Zajímalo mě především dopad těchto mnohostranných podnětů na možnosti jejich osobního rozvoje.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo **objevit a analyzovat faktory rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice ve Zlíně.**

Konkrétně mě zajímalo působení na jejich osobní rozvoj v těchto oblastech:

- komunikace,
- celoživotní vzdělávání,
- sebepojetí,
- pracovní uplatnění,
- volnočasové vyžití.

4.2 Metodologie výzkumu

Vzhledem ke zkoumané problematice jsem pro svou práci použila **kvalitativní výzkum.**

Podstatou kvalitativního výzkumu je do široka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na začátku byly stanoveny základní proměnné. Nejsou předem stanoveny hypotézy, výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již předtím někdo vybuodoval. Teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech (Švaříček, Šedřová, 2007).

Pro sběr dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor. „*Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu*“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 159).

Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Rozhovor je strukturovaná konverzace, kterou badatel řídí pomocí hlavních, navazujících a pátracích otázek. Jeden z důležitých bodů kladení otázek je jejich srozumitelnost pro dotazovaného, nemá smysl klást otázky plné odborných termínů, kterým nerozumí nebo jim přikládá jiný význam (Švaříček, Šed'ová, 2007). Je možné zaměřovat pořadí, v jakém se okruhům věnujeme. Výhodou je možnost pokládat doplňující otázky u odpovědí, které účastník dává na pevně strukturované podněty (Miovský, 2006).

Polostrukturovaný rozhovor jsem zvolila jako nejlepší možnou variantu pro získání potřebných dat. Především jsem mohla pokládat doplňující otázky v případě, že dotazovaní neporozuměli dobře tomu, na co se ptám. V případě komunikace s mentálně postiženými je tato skutečnost velmi důležitá. Občas také došlo k odbočení od tématu a dotazovaní odpovídali na jiné otázky, případně se vyjadřovali k tomu, co je pro ně zajímavé nebo důležité.

Celkem jsem provedla třináct polostrukturovaných rozhovorů, z každého jsem pořídila audiozáznam.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek byl tvořen **metodou totálního výběru vzorku**. Tato metoda je podle Miovského (2006, str. 131) „*principiálně založena na tom, že výzkumný soubor je tvořen všemi možnými prvky uvažovaného základního souboru. Jinými slovy, že se v případě uplatnění této metody rovná výběrový soubor souboru základnímu*“.

Výzkumný soubor tvoří 13 osob. Všichni dotazovaní splňují tato kritéria:

- mají lehké mentální či přidružené postižení,
- jsou zaměstnání v chráněných dílnách Integrovaného centra Slunečnice,
- jsou zároveň uživateli Centra denních služeb,
- souhlasili s poskytnutím rozhovoru.

Pracovní náplň zaměstnanců se znevýhodněním je velmi rozmanitá a zahrnuje celou řadu činností, které jsem uvedla v Kapitole 3.3 v teoretické části. Při všech činnostech se pravidelně střídají podle stanoveného rozpisu služeb. Pracovní doba je každému stanovena individuálně, obvykle pracují v rozmezí 3 - 6 hodin denně. Poté následně hodinu tráví v Centru denních služeb. Jako uživatelé této sociální služby mají možnost spolupracovat se svým klíčovým pracovníkem, který jim podle potřeby pomáhá s vyplněním docházkového listu, žádankami o dovolenou, mohou se na něj obrátit, kdykoliv si neví rady nebo mají určitý problém. Jména byla z důvodu zachování anonymity změněna.

Tabulka 1- Přehled údajů o účastnících výzkumu

OZNAČENÍ	POHLAVÍ	VĚK	DÉLKA ZAMĚSTNÁNÍ
A	žena	23 let	4 roky
B	žena	25 let	4 roky
C	muž	25 let	5 let
D	muž	25 let	5 let
E	žena	31 let	10 let
F	žena	38 let	4 roky
G	muž	23 let	4 měsíce
H	muž	23 let	6 měsíců
I	muž	27 let	8 let
J	muž	34 let	1 rok
K	muž	33 let	4 roky
L	muž	26 let	2 měsíce
M	muž	23 let	nevzpomíná si

5 REALIZACE VÝZKUMU

Sběr dat proběhl formou rozhovorů na počátku března 2011 přímo v prostorách chráněných dílen ve Slunečnici, a to se souhlasem vedení. Dotazovaní byli seznámeni s účelem rozhovorů, s tím, že slouží jako podklad k mé bakalářské práci a že bude zachována naprostá anonymita. Při realizaci rozhovorů jsem pořídila audiozáznam, jednotlivé rozhovory trvaly v rozmezí od 7 do 15 minut. Podle Miovského (2006) zvukový záznam zachycuje veškeré kvality mluveného slova, sílu hlasu, délku pomlk, doprovodné zvuky nebo řečové vady a je autentický. V jednom případě došlo k přerušení rozhovoru jinou osobou, po určité časové prodlevě následovalo jeho dokončení. Ve druhém případě měl dotazovaný problém zpočátku nahrávací zařízení akceptovat a měl potíže s vyjadřováním, kvůli uklidnění situace jsem navrhla, že náš rozhovor zapíšu do záznamového archu. V průběhu následujících dvou otázek se uklidnil a zbytek rozhovoru jsem mohla zaznamenat v audio podobě.

Otázky jsem sestavila tak, aby byly srozumitelné pro účastníky výzkumu a abych mohla získat co nejpřirozenější odpovědi. Použila jsem seznam předem připravených otázek, který je uveden v Příloze I. V průběhu jednotlivých rozhovorů jsem otázky doplňovala a přizpůsobovala podle potřeby a situace. Mým záměrem bylo, aby dotazovaní odpovídali pokud možno celou větou a vyjadřovali své vlastní názory.

Dalším postupem byl doslovný přepis rozhovorů – převedení dat do textové podoby, transkripce. V této podobě jsem pak s daty dále pracovala.

5.1 Způsob zpracování dat

Při vyhodnocení výsledků jsem použila techniku otevřeného kódování.

Otevřené kódování představuje techniku, pomocí níž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Text jako sekvence rozbit na jednotky, jsou jim přidělena jména a takto se s nimi dále pracuje. Jednotkou může být slovo, sekvence slov, věta, odstavce. Po vytvoření si seznamu existujících kódů je možno začít se systematickou kategorizací (Švaříček, Šed'ová, 2007).

Nejprve jsem provedla podrobné kódování všech rozhovorů. Následně jsem veškeré kódy přepsala a vznikl tak seznam, který jsem systematicky utřídila do jednotlivých kategorií. Každá kategorie má několik obecných vlastností a každá vlastnost se mění v rozsahu něja-

ké škály, každému výskytu kategorie náleží jeho dimenzionální profil – ten znázorňuje konkrétní vlastnosti jevu za daných podmínek (Miovský, 2006).

Vzniklo tak celkem 25 kategorií, které jsem pojmenovala, přiřadila jim patřičné vlastnosti a stanovila dimenzionální rozsah. Jednotlivé kategorie jsem zařadila do pěti předem vymezených oblastí a doplnila stručným komentářem.

5.2 Analýza dat

5.2.1 OBLAST „KOMUNIKACE“

Kategorie 1 – tréma jako omezující faktor

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

osobní zkušenost - častá

pokrok – znatelný

zvládání - rutinní

Dotazovaní ve většině přípoustějí přítomnost trémy, jež jim zpočátku činila v komunikaci s ostatními potíže. V průběhu času se naučili ji dobře zvládat a uvědomují si, že to pro ně znamená určitý pokrok a posun v komunikačních dovednostech. Zvládli se adaptovat na prostředí a překonání obtížné situace pro ně může být motivující do budoucna.

„Ale jako to je spíš o tom, že já jsem se styděla.“ (2B 2)

„Nemám, už ne. Ze začátku jo.“ (4D 2)

„Měl, no. Tak trochu. No, jinak to jde.“ (3C 1-2)

„No ze začátku... Nervozita a tréma. Teď už je to lepší.“ (5E 2)

„Na začátku jsem měla jako trému, jak to zvládnou, a teďka už je to v pohodě. Taky někdy mám jako, kdo tam bude z vedoucích nebo jak to tam je, ale jako dobré. Nemůžu si jako stěžovat.“ (6F 1)

„Tak ta tréma tam sice byla, ale dobro.“ (7G 2)

„Tož to né, trému nee. Jo, zvládám to dobře.“ (8H 2)

„Nemám, spíš jsem ju měl, ale teď už nemám. Už jsem si zvykl.“ (11K 1)

„Měl, ale už se to dá, dobré. Jo, už v pohodě.“ (13M 2)

Kategorie 2 – současný stav a schopnost komunikace**vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

sebejistota – vysoká

příležitost - dostatečná

Dotazovaní jsou podněcováni ke každodenní komunikaci, ať už se svými vrstevníky a kolegy (zdravými i s postižením) nebo s návštěvníky kavárny či nadřizenými. Jak většinou uvádějí, nepředstavuje to pro ně žádnou zátěž, tyto situace vnímají jako standardní. Velkým přínosem je možnost pracovat v prostředí, kde se setkávají s veřejností, s návštěvníky kavárny - maminkami a dětmi. Přínos je oboustranný, zaměstnanci se postupně zbavují ostychu a získávají jistotu a hosté a zvláště jejich malé děti se od útlého věku učí s mentálně postiženými přirozeně komunikovat.

„Tak já se těším, než jsem sem došla, tak jsem se těšila na nové lidi, na nové poznatky... Řekla bych, že dovedu někomu vysvětlit svým stylem a svým slovem, co po nich jako aji my chcem.“ (1A 1)

„Docela bylo to hodně na dračku, ale už su v pohodě. Maminky většinou chcou aji si povídat, takže... To nebylo náročné, já su hodně komunikativní, mám to v povaze.“ (2B 1-2)

„Ne, nemám s tím problém, nemám. Chovám se slušně a vzorně.“ (5E 2)

„Většinou jsem se musel zeptat, protože já jsem poprosil Markétku, ona mě musela vysvětlit, to, to, jak se to píše ...Ano, ty kódy!“ (12L 2)

„A když třeba tu není Sylvinka nebo tak, jdu za tím člověkem, třeba tak jsem si to napsala sama a paní ředitelka mi to podepsala. Nebo jsem jí to řekla: paní ředitelko, potřebuju volno, protože jedu do toho Olomouce, nebo jak jsem byla.“ (6F 2)

„Víš, co se mi kdysi stalo? Kdysi došla nějaká holka do kavárny a včilka povídala: já chcu pivo. A teďka jsem ju musel požádat, aby mi ukázala občanku, že teda mě je osmnáct, ale jako nebyl jsem si jistý.“ (11K 1)

5.2.2 OBLAST „CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ“**Kategorie 1 - nechut' ke vzdělávání a její příčiny****vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

nezájem – častý

překonávání se – nucené

odhodlání – malé

motivace – nízká

Dotazovaní se často stavěli negativně ke vzdělávání trivia, neradi se nutí do činnosti, která jim moc nejde. I když si uvědomují nezbytnost znalosti čtení, psaní a počítání, těžko se jim tato nechuť překonává. Tento fakt potvrzuje teoretická východiska o slabé motivaci k učení - malé odhodlání a nízká motivace mohou být zapříčiněny pocitem marnosti při vynaloženém úsilí a nedostatečném výsledném efektu. Na druhé straně je žádoucí a potřebné mentálně postižené k opakování trivia vybízet, protože rychle zapomínají a nedostatečná gramotnost by jim komplikovala v budoucnu život.

„Tak snažím se ale, ... Tak abych řekla na rovinu, mě trivium moc neříká, to doplňovat tvrdé měkké i, abych řekla pravdu, že i když to znám, jako se vzděláváme všichni, že někdy se musíme vzdělávat všichni a opakovat průběžně, ale když fakt nevím, tak se zeptám, když nějaké dlouhé slovo, tak odmalíčka i když naši třeba mají problém, aj já doteďka, že když je nějaké složité slovo tak si to notýruju třeba na slabiky na části, jak se říká, třeba Pragokonzert – pra-ga-konzert a takhle si to musím říkat.“ (1A 3)

„Ale jako i kdybych chtěla, chtěla bych trochu omezit třeba, na jedno nejít.“ (2B 3)

„Na trivium bych nešel. Že tam musíme něco furt psát a počítat.“ (4D 3)

„Tak jako angličtinu chodím a na ty ostatní mě to moc jako neláká. Nebo když máme třeba s tebou nebo tak.“ (6F 3)

„No už právě se mi zdá, že, jsem rád, že tu školu jsem nějak ukončil, že už bych ani nestál o to se učit, že už su rád, že už nemusím se nějak učit.“ (10J 3)

Kategorie 2 - oblasti zájmu a pozitivní vztah k dalšímu vzdělávání

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

přístup – aktivní

preferovaná forma – zábavná

Vzdělávací aktivity hodnocené jako oblíbené představují pro dotazované spíše zábavnou hodinu, kde se dozví něco zajímavého a odpočinou si. Pravděpodobně záleží na formě, kterou je jim vzdělávání předkládáno, což by mohlo být ukazatelem směru i v jiných vzdělávacích hodinách, které nejsou pro účastníky tak atraktivní. Někteří nevyjádřili přímo zájem, ale ani nezájem, prostě jsou ochotni se zúčastnit jakéhokoliv vzdělávání, nad motivací a následným výsledkem neuvažují, pouze přijímají nabídku.

„To já chodím,... Baví mě hodně muzikoterapie, na to su úplně..., a angličtina. Hlavně muzikoterapie, protože tam se uvolním. A mě je to jedno ...“ (2B 3)

„Baví mě právěže ty počítače...“ (3C 3)

„Angličtina, PC (říká pí sí), trivium mám ráda...“ (5E 3)

„Angličtina a počítače. Tak to trivium taky mě baví, ale, nedá se vybrat, co mě nebaví.“ (11K 2)

„Ano, využívám. Tak to se nedá říct jako, že by mě nějak nebavilo, jako dá se to.“ (10J 3)

„No baví mě na počítači.“ (9I 3)

Kategorie 3 - zvyšování kvalifikace

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

zájem – vysoký

možnosti – limitované

hodnocení - kladné

Nabídka kurzů na zvyšování kvalifikace a následné získání certifikátu vzbudila mezi dotazovanými velký zájem. V tomto případě ti odvažnější „razí cestu“ a motivují své kolegy, kteří je poté následují. Možnosti využívání kurzů jsou limitované a časově náročné, není možné vyslat zaměstnance všechny najednou. Pozitivem je, že si v případě obdržení certifikátu zvýší nejen kvalifikaci, ale i sebevědomí. Kurzy se konají v jiném městě, takže je nezbytné, aby samostatně dojížděli a orientovali se v neznámém prostředí. Další výhodou je udržitelnost nabytých vědomostí a dovedností, které při své práci využijí v úklidové dílně.

„Teď získávám jenom praxi, ale jak se seženou peníze nebo jak bude další kurz úklidových prací, tak mě bylo nabídnuto, až zvládnou tuto praxi, až budu mít, tak abych toho v tomto roce neměla moc, nebo v tom týdnu, tak bych měla docházet zase já na ten kurz úklidových prací.“ (1A 2)

„Ten myslíš úklidový? Ten jsem využila, to su ráda. Příští týden dělám zkoušky...ale já jsem získala hodně zkušeností, hodně ochoty od lidí, co jsou tam.“ (2B 3)

„Právě, že teďka idu do toho Vsetína, jak byla Magdička s tím Míšou. Úklidu.“ (3C 2)

„. Já jsem byla akorát v Krkonoších na té makrobiotice no a jinak na počítačovém kurzu a na fotografickém.“ (5E 3)

„Ano, úklidové práce. Bylo to super. To bylo úklidové práce ve Vsetíně a bylo to jako, hrozně se mi to tam líbilo, protože tam byl perfektní kolektiv a lidí kolem toho. Ano, dostala jsem „certi-kát“.“ (6F 3)

„Chtěl bych, ale nevím, jako má jet Michal, pak myslím, jestli pojedou já nebo Monča, nevím, jak to. Na kurz. No úklidové práce. Stál bych o to! Buď by jela Monča nebo já.“ (12L 3)

„Kurz, Vsetín, úklidových činností, jezdíváme... No dvakrát pondělky, dvakrát středy a dvakrát čtvrtek. No jsme chodili na praxi, učili jsme se, jak se má prát prádlo, třídít, byli jsme na praxi, v Charitě ve Vsetíně.“ (13M 3)

Kategorie 4 - rozsah dovedností práce s PC

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

využívání – individuální

přípravenost – dostatečná

podmínky - vyhovující

Až na výjimky zvládají dotazování práci s PC dobře. Základy si mladší z nich přinesli ze školy, ostatní měli a mají možnost se zdokonalovat prostřednictvím vzdělávacích kurzů Centra denních služeb, které patří mezi nejoblíbenější. Počítačové dovednosti v dnešní době patří k běžným znalostem, je důležité umět prostřednictvím PC komunikovat a využívat sociální sítě, používat email a vyhledat si potřebné informace na internetu. Důležitá je možnost kdykoliv využít počítačovou učebnu. Zde mají zajištěno trvalé připojení k síti, odborný dozor a v hodinách vzdělávání individuální přístup vedoucího.

„Naučila jsem se to tady, protože i když jsem chodila do školy a měla jsem možnost pracovat s počítačem, tak donedávna jsem pracovala jenom s počítačem tady a v rámci časopisu jsem se učila i doma, takže se zdokonaluju v dovednostech zatím, co jsme se naučili tady a chtěli bysme postupně postupovat dál, vytváření tabulek, prezentace a tak.“ (1A 3)

„Já? Úplně v pohodě. Na notebooku. No ale mám ještě nějaké nesrovnalosti, které bych potřebovala dořešit.“ (2B 3-4)

„Docela dobře. Už předtím, ve škole jsme se učili základy na počítači.“ (4D 3)

„Nee. Jako, když je někdo vedle mě tak to jo, ale já mám problémy jako s tou myší. Když třeba cvaknu někde nebo nechtěně něco vymažu.“ (6F 3)

„Jo, tak to docela dobře.“ (7G 3)

„Tak to jo. To zvládám.“ (8H 3)

„Tak to bohužel, s pomocí, to už někdy je složitější. Ale jo, to jo, jako základ nějaký...“ (10J 3)

„Já s počítačem dobře. Facebook jsem měl, ale zrušil jsem ho. Buď přes skype můžu komunikovat.“ (11K 2)

5.2.3 OBLAST „SEBEPOJETÍ“

Kategorie 1 - rodinné zázemí

vlastnosti - dimenzionální rozsah:

bydlení - nesamostatné

soužití – společné

vzájemné vztahy – vyhovující

Rodina je důležitým faktorem v životě mentálně postižených. Dotazovaní vesměs bydlí ve společné domácnosti se svými rodiči nebo nejbližšími příbuznými. Žádný z nich nežije v ústavu nebo využívá jiné formy bydlení. Dle jejich vyjádření jsou vzájemné vztahy vyhovující.

„Bydlím s rodičema, dvouma sestrami, jednou sestrou o dva roky starší a jednou z dvojčat, tatínek pracuje jako zedník, maminka je v domácnosti, ale teď momentálně pracuje v obchodě se smíšeným zbožím, jedna sestra, ta starší, pracuje v Kauflandu u pokladny nebo na informacích, kde vypisuje papíry a druhá sestra pracuje v kuchyni, ve školní jídelně na Hradské ulici.“ (1A 1)

„O svojí rodině bych chtěla říct, že ju mám strašně ráda a hlavně tu nejbližší, ale hodně trávíme čas. Bydlím s rodiči, dokud něco nenajdem. Chtěli bysme, ale ještě je chvíli čas.“ (2B 1)

„Bydlím s rodiči. Zatím. Mám starší sestru, ...čtyřnásobná tetička. Mám úžasnou rodinu, jsem s ní spokojená.“ (5E 1)

„Bydlím s bráchou. Sami bydlíme. Akorát mám taťku, protože oni se spolu rozvedli, no oni se spolu rozvedli. Taťka s náma nebydlí. Mamku už nemám.“ (12L 1)

Kategorie 2 - samostatnost při hospodaření s vydělanými penězi (s výplatou)

vlastnosti - dimenzionální rozsah:

vzájemná důvěra - velká

odpovědnost – uvědomovaná

Skutečnost, že jsou dotazovaní zaměstnaní, pro ně znamená pravidelný příjem (výplatu) za odvedenou práci. Bývají tak postaveni před rozhodnutí, jak s penězi naloží. Často je svěřují do opatrovnictví svým nejbližším. Samostatnější z nich pravidelně svým rodičům přispívají na domácnost a bydlení určitou částkou. Svědčí to o velké vzájemné důvěře a zároveň uvědomované odpovědnosti. Pravidelný příjem jim zajišťuje určitou ekonomickou

nezávislost, pro mnohé z nich by bylo samostatné hospodaření komplikované. V tomto případě je podpora rodiny nezastupitelná.

„Umím! Umím si to rozpočítat, hospodařím s tím sama a část, co dostávám aji důchod, dávám aji na domácnost ještě domů.“ (1A1)

„Nóo to je problém, ale pomáhají mi rodiče, většinou.“ (2B 1)

„Mamka mi pomáhá. Ona chodí do banky...“ (4D 1)

„Nee, nechávám si ju celou a přispívám tisíc korun na domácnost.“ (5E 1)

„Spíš dávám jako, když potřebuju, tak mě mamka třeba vybere, kolik potřebuju, tak mě vybere, nebo taťka, ale všechno hospodaří naši, rodiče.“ (6F1)

„Jo, tak něco dávám máti.“ (10J 1)

„Já si ju nechávám posílat na účet, tam to zjistím potom na účtě. Já si s tím hospodařím sám, ale máti dávám měsíčně tisícovku na živobytí.“ (11K 1)

„Já mám výplatu na účtu, tu kartu má taťka a tu dávám babičce tu výplatu.“ (13M 1)

Kategorie 3 - ambice a vlastní životní cíle

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

představy – jasné

možnosti naplnění – komplikované

emancipace – žádoucí

Jen malý počet dotazovaných byl schopen konkrétně se vyjádřit ohledně své životní perspektivy. Část z nich dokázala své představy jasně formulovat, otázkou je, do jaké míry existuje možnost tyto cíle realizovat. Často se objevuje požadavek na osamostatnění se. Jak vyplývá z teoretických východisek, závažněji mentálně postižení se nedělají plány, nepředstavují si budoucnost a žijí převážně přítomností. Přesto někteří mají své sny a přání, které od života očekávají a které by se jim mohly s podporou ostatních částečně splnit.

„Tak určitě se těším, není to v rámci Slunečnice, abych se víc zdokonalovala v samostatnosti, když mám možnost doma samostatně pracovat, třeba v kuchyni a tak, abych věděla, kde se můžu obrátit, abych nebyla tak vystresovaná, když nastane ta situace, až budu sama. Tak víc se osamostatnit určitě...“ (1A 3)

„Tak v budoucnu to je asi tak to bydlení a hlavně si najít práci na volném trhu. Jako já to tu mám strašně ráda, mě to tady baví, ale chcu sobě a ostatním dokázat, že su normální.“ (2B 4)

„No tak v budoucnu bych si chtěl udělat řidičák a chtěl bych jít pracovat někam na volný trh někam tam třeba do těch auto, někam třeba řídit kamion.“ (7G 4)

„Tak udělat řidičák a osamostatnit se. To jsou takové dvě základní.“ (8H 5)

„Přál bych si, abych si našel nějakou partnerku.“ (11K 4)

Kategorie 4 – na co se těším v budoucnosti?

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

vize – nekonkrétní

samostatné stanovení cílů – nereálné

Stanovit a vyjádřit očekávané události je pro mentálně postižené problematické. Někteří si dokázali vybavit plánovanou cestu do USA, ostatních nebyli schopni své vize vyjádřit. Samostatně si nejsou schopni toho příliš vybavit, těší se v podstatě na to, co jim je předloženo. V letošním roce slaví Slunečnice deset let svého působení a vrcholem oslav se na podzim má stát třítydenní cesta do USA – „Lidé s handicapem napříč Amerikou - Route 66“. Tato akce by měla být první svého druhu v České republice, cílem je přesun auty napříč Spojenými státy ze západního pobřeží na východní po známé silnici Route 66.

„Nad tím jsem ještě ani nepřemýšlel.“ (4D 4)

„... osamostatnit se, sama bydlet a uvidíme. Tak já ještě tak daleko nepřemýšlím.“ (5E 4)

„Nevím. Nó - na Ameriku! Na Ameriku! Těším se, že nám to vyjde, chcu se tam jet podívat.“ (6F 4)

„Tak já nevím jako, tak aby ta Slunečnice nezkrachovala. A teď hlavně, aby to vyšlo, ta Amerika. No, to jako říkali, mě to podporuje celá rodina, že se tam nikdo nedostal, že by bylo fantastické se tam dostat.“ (10J 4)

„Do té Ameriky.“ (12L 4)

Kategorie 5 – samostatné nebo chráněné bydlení – odvážný krok k osamostatnění?

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

obavy – patrné

zázemí – vyhovující

zájem - individuální

Mnozí dotazovaní si uvědomují, že může nastat doba, kdy jim rodiče již nebudou schopni vytvářet zázemí a bylo by dobře se na takovou situaci připravit. U většiny jsou patrné obavy a nejistota ze zodpovědnosti a samostatného bydlení. Touží vyzkoušet si jej,

ale zároveň chtějí mít jistotu, že se v případě nezdaru mají kam vrátit. Pouze jedna z dotazovaných uvedla vlastní zkušenost s chráněným bydlením, zkušenost negativní. Dotazovaní tak nemohou porovnávat a zjistit, jak takové bydlení vypadá, co obnáší, co by to pro ně konkrétně znamenalo. Rozhodnutí o osamostatnění se tak odkládají na neurčito.

„Tak určitě, protože jí říkám, že nechci být, jako říkám, že bych šla do toho, že mám takové rodinné zázemí, že se kdykoli můžu vrátit, že se můžu kdykoli obrátit na rodiče, ale zkusila bych to, že nechci být závislá na rodičích.“ (1A 2)

„Stála, stojím o to. Já už mám tu nejhorší, to byla horší zkušenost. V chráněném bydlení s holkou, která prostě, s kterou mi to nevyhovovalo. A teď jsem zjistila, že třeba po dvou třech měsících, co tam nebydlím, že dostala nějaký ty svoje záchvaty. Že tam museli třikrát... Toto bych už asi nebrala, asi ten normální byt, ale až tak za dva za tři roky.“ (2B 3)

„Tak, kdybych chtěl, tak radši v tom chráněném bydlení. Zatím s taťkou.“ (3C 3)

„Prozatím tak, jak su.“ (4D 3)

„Časem určitě. V chráněném ne, samostatně.“ (5E 3)

„No chtěl bych. No jako tak asi sám. No tak ještě kdyby to šlo tak ještě s Janičkou, ale to nevím.“ (7G 3)

„Určitě. Asi v samostatném. Tož, určitě s někým. Samotný bych nechtěl. Co se týče finanční stránky.“ (8H 3-4)

„...to asi nedokážu odhadnout, zatím jsem si moc navykl na máti.“ (10J 3)

„Zatím radši bývám s rodičama a uvidíme, všechno chce svůj čas.“ (11K 2)

Kategorie 6 – prožitky a emoce

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

nahodilost - výrazná

všednost – typická

společnost ostatních - častá

Výrazným znakem je obyčejnost nebo všednost při konkretizaci silných prožitků. Dotazovaní si vybavují naprosto nahodilé situace, spojené s pro ně příjemným zážitkem. Nerozlišují v tomto případě místo nebo finanční nákladnost, při které k emočnímu podnětu došlo. Často se s příjemným prožitkem spojuje vazba na určitou osobu nebo společnost. To svědčí o důležitosti společenského života a kontaktů s ostatními lidmi.

„Tak určitě nové přátelství, nejsilnější asi, a to pouto jako že, i když se něco stane, tak se snaží řešit na rovnu problémy, tak bych řekla.“ (1A 3)

„Se Slunečnicí? To nevím. To já tak neberu, já to беру normálně. Ne to ne, já spíš radši v tom soukromí než v práci.“ (2B 4)

„Spolupráce s tebou.“ (5E 4)

„Poprvé, jak jsem se setkala, s tady. Ano, poprvé. A zážitek byl, když jsem byla s děčkama na Tloskově na olympijských hrách, to byl taky pro mě zážitek na celý život.“ (6F 4)

„Tak já nevím, já mám tady zážitek Andrejku, tak (smích), největší zatím zážitek (smích), no.“ (10J 4)

„Jo, Praha! Koncert Chceme žít s vámi.“ (11K 4)

„Líbíl se mi pěkný výlet, počkej, u Hřiba! My jsme byli vlastně u Hřiba. Jo, jsem našel bedle, samé bedle. No! To bylo super! Tam byl Mates, Peťův brácha tam bydlí na okruhu a přišel tam se svým psem.“ (13M 4)

„Je to asi 14 dní zpátky jsme měli akci šestiletého kluka, jsem byl nadšený, že ti lidi po té svojí akci normálně uklidili, relaxačka byla normálně uklizená, to jako opravdu...to se stává velice málokdy.“ (11K 4)

5.2.4 OBLAST „PRACOVNÍ“

Kategorie 1 - zkušenosti s volným trhem práce

vlastnosti - dimenzionální rozsah:

nezaměstnanost - častá

nabízená kvalifikace – nízká

Problémem osob s postižením je možnost nalezení pracovního uplatnění. Zkušenosti dotazovaných jsou vesměs z krátkodobých a nekvalifikovaných činností nebo žádné. Mladý člověk navíc s handicapem a s nízkou kvalifikací těžko hledá uplatnění.

„Zkoušela jsem to, jenže mě odmítli, v cukrárně.“ (1A 1)

„...chtěla jsem, ale nepracovala jsem, šla jsem přímo ze školy. My jsme to jako neřešili. Ale teď už bych chtěla zkusit brigádu, možná.“ (2B 1)

„Dělala jsem v .. tom... jak se to jmenuje...Ježíši...v Masně Zlín, ve Sparu ve Zlíně aááá... v Integře. To je všechno.“ (5E 1)

„Pracovala jsem na Podhoří v jídelně pro důchodce. 10 let. A jako, ze začátku to bylo dobré, ale pak se to zhoršovalo aji po mojí psychické stránce.“ (6F 1)

„No, roznášel jsem letáky, a ...jinak nic.“ (8H 1)

„To jsem dělal v tom, než jsem sem šel, tak jsem dělal v EPL papíru, ve sběrných surovinách. Tož třídil jsem papír, řidiči jezdili, tam byl takový pás, taková hala, my jsme tam dycky vysypali a pak jsme z toho dělali balíky, přijel kamion, zvážilo se a jel. Jsme tam lepenku. Tam jsem dělat tři tři, tam mě nechali, ale pak mě propustili, protože nebyla práce, to on by si mě tam jako nechal na to přebírání těch papírů, ale pak mě propustili. Pak jsem byl vlastně doma. Dlouho.“ (12L 1)

„Ne, nikde“ (13M 1)

„Akorát jsem chodil s letákama.“ (7G 1)

„Prozatím ne.“ (4D 1)

Kategorie 2 - zprostředkování kontaktu se zařízením

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

komunikace – důležitá

propagace – dostatečná

Komunikace mezi organizací a ostatními institucemi, zprostředkujícími zaměstnání je nezbytná a důležitá pro zajištění kontinuity škola – zaměstnání. Propagace je na dobré úrovni, praxe ze škol je častým způsobem jak se ukázat a nabídnout. Velký vliv má osobnost paní ředitelky, která kontaktuje rodiče potenciálních zaměstnanců se znevýhodněním.

„Dozvěděla jsem se to náhodou, protože jsem byla vedena na úřadě práce po škole, protože mě řekli na úřadě práce, že mám právo na prázdniny, takže jsem si hledala během školy a prázdnin práci a nic jsem si nemohla najít, takže jsem byla vedena na úřadě práce, a pak jsem se šla zeptat, jestli nemají tady na půl úvazku, a toto mi nabídli, jako dobrovolníci.“ (1A 1)

„Od babičky, protože my se známe přes paní ředitelku.“ (2B 1)

„My jsme sem chodili na praxi.“ (4D 1)

„Přes inzerát. Mamka mě k tomu dopomohla.“ (5E 1)

„Dozvěděla jsem se od mamky, z práce, protože paní vedoucí, jako mamky se zná s paní ředitelkou našou.“ (6F 1)

„To je přes mamčinu známou, z někama.“ (8H 1)

„Tatínek se zeptal paní ředitelky, já jsem nevěděl, že můžu dřív, tak brácha mu to neřekl, no. Přes taťku.“ (12L 1)

Kategorie 3 - požadavky kladené na zaměstnance

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

zátěž – přiměřená

postoj – objektivní

Dotazovaní si uvědomují své pracovní povinnosti a vědomi jsou si i nutnosti neustále na sobě pracovat a zlepšovat se. Požadavky ze strany vedoucích jsou přiměřené jejich zdravotnímu a aktuálnímu stavu. V tomto případě je pozitivem přizpůsobení pracovního tempa a uvědomění si jistých limitů ve schopnostech zaměstnanců s postižením, že přes veškerou jejich snahu a zájem, některé činnosti nebudou vykonávat na takové úrovni, jako ostatní.

„Tak já si myslím, že určitě každý člověk má své nedostatky, a že nikdo není dokonalý, a že myslím, že odvádíme všichni, nejen já, že odvádíme takovou práci mezi sebou, takovou ..“ (1A 1)

„Já musím tady odvést maximum práce“ (5E 2)

„Su spokojená, jak to jde a jak to umím.“ (6F 1)

„Já jako si myslím, že by ještě bylo určitě co zlepšovat. No ale co, nevím.“ (8H 2)

Kategorie 4 - odezva na kvalitu práce (jak jsou vedoucí spokojeni)

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

vstřícnost – dostatečná

stimulace - pozitivní

Na zaměstnance se znevýhodněním jsou kladeny přiměřené nároky. Osoby s mentálním postižením jsou závislé na pozitivním hodnocení a kladném přístupu vedoucích více než jiní. Pochvala je pro ně motivující a povzbuzující v jejich práci, jak je uvedeno v teoretické části, protože jim potvrzuje jejich vlastní hodnotu.

„Tak někdy mám pocit, že někdy mi někdo křivdí, ale nedávám to tak jako... řekneme si to mezi sebou, mezi klíčovým pracovníkem a mnou.“ (1A 1)

„Vedoucí v kavárně mi to dávají hodně najevo, aji v kreativní, takže já nemám pochyb.“ (2B 2)

„Ona třeba mě Markétka řekne, že Sylvinka říkala, že se už zlepšuju a tak, jako. Markétka třeba, nebo někdo takový.“ (6F 2)

„Tak jo! Teďka mám pochvalu od paní ředitelky, paní ředitelka mě pochválila, že mě tady všichni chválí!“ (12L 2)

„Chválí, když něco tam uklidím nebo něco. Za úklid v přípravně, třeba.“ (13M 2)

„No tož to tak nemožu posuzovat, to musí posuzovat jiní.“ (5E 2)

Kategorie 5 – orientace a samostatnost při administrativních úkonech**vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

přítomnost klíčový pracovníka – potřebná

podpora – vyžadovaná

spolupráce – aktivní

Klíčový pracovník je důležitou podporou při zvládnání administrativních povinností. Spolupráci s ním dotazovaní aktivně vyhledávají.

„Sama, samostatně. Ptát se, učit se, ale teď to zvládnou sama. Bez problémů.“ (1A 2)

„To bych si chtěla ještě naučit. Jako, zvládám to ale třeba psaní docházky takový to sčítání, to bych se chtěla ještě naučit.“ (2B 2)

„Tak aji s pomocí klíčáka, ale spíš vím.“ (3C 2)

„Potřebuju toho, pomoc klíčového pracovníka.“ (4D 2)

„Ano, vyplním si to sama a Sylvince to dám a ona mě vypíše do těch, jak chodíme, tak si to napíšeme a ona si to spočítá. Docházku si píšu sama, jenom to spočítání jako.“ (6F 2)

„A tak já se radši píši zeptám. No, než to udělám, tak se zeptám.“ (8H 2)

„To radši s klíčákem.“ (9I 2)

„A tak zvládám, jenom jako mu řeknu, že to odevzdávám, nebo tak. Akorát časovou mapu, to odevzdáváme klíčového.“ (10J 2)

„Zvládám to sám. Víím, kde to najdu, a mám někdy o tom potřebu i vypomocť.“ (11K 2)

„Se musím zeptat Alenky. Jo, klíčového pracovníka.“ (12L 3)

„Tak za někým přijdu a poradím se třeba s někým.“ (13M 2)

Kategorie 6 - pracovní prostředí a klima**vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

společenský kontakt – ceněný

atmosféra – přátelská

vlastní přístup - pozitivní

Prostředí, kde trávíme mnoho času má velký dopad na psychickou pohodu člověka. Dotazovaní se k pracovnímu prostředí jednoznačně vyjadřovali pozitivně. Oceňovali zvláště možnosti společenského kontaktu a přátelskou atmosféru. Fungující a vstřícný kolektiv je pro ně velmi důležitý, do práce se těší, protože se zde setkají s příjemnými lidmi v příjemném prostředí. Posiluje to v nich pocit jistoty a bezpečného zázemí.

„...tak jsem ráda fakt, že si mezi sebou, že si vyměníme zkušenosti, že se ptají, co je no-
vého, co jsme dělali o víkendu, tak že se ptáme navzájem.“ (1A 2)

„Jako já to tu mám strašně ráda, mě to tady baví,...“ (2B 4)

„Kavárna. Protože přijdu do styku s lidma.“ (3C 1)

„Kolektiv tu mám ráda, všechny.“ (5E 3)

„Kavárna, v kavárně a v mýdlárně. Protože jsou tam příjemní lidi.“ (6F 1)

„To je mýdlárna a kavárna. No já nevím. Ta mýdlárna, ta je taková, já nevím, taková, jo,
zašivárna. A kavárna, že su mezi lidima a tak, baví mě to.“ (8H 1)

„No nejvíc v té kavárně, tam tu obsluhu... tak nevím, že tam je styk s těma lidma, no.“
(10J 1)

„No, a tady je dobrý kolektiv.“ (10J 2)

„Nejlíp v kuchyni. V kuchyni a u Mirečky v mýdlárně. Tam vždycky, když jdu, tak tam
všecko voní, celý ten objekt voní. Já přesně nevím, já mám rád všechny dílny.“ (12L 2)

„V kavárně a v kuchyni. Přípravna. Baví mě to. Su spokojený, mezi lidma.“ (13M 1)

Kategorie 7 - pracovní zařazení

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

různorodost – vítaná

spokojenost - vysoká

Dotazovaní projevili vysokou míru spokojenosti s možností pracovního zařazení. Vítají především různorodost jednotlivých činností. Přestože si nemohou vybírat a pracují dle rozpisu služeb, tzv. „točí se“ v jednotlivých dílnách, mohou se realizovat v té činnosti, která je jim nejpříjemnější. Zároveň musí plnit i jiné povinnosti a tím na sobě neustále pracovat a zdokonalovat se.

„Tak v kuchyni, protože já jsem vyučená jako pomocná síla v kuchyni, za zvláštních podmínek, na odborném učilišti na Klečůvce, a toto by mě uspokojilo. A převážně jsem všude, ale jsem aji tady různě v dílnách.“ (1A 1)

„Takže kavárna, určitě a šperky. Takže v kreativní. Protože já šperky zbožňuju, to já hodně dělám doma a kavárna, protože jsem dělala hostesku jednu dobu. Po rodinách, u nás v rodině, když byly oslavy.“ (2B 1)

„Asi v mýdlárně a v keramice. U Mirky rád vařím mýdlo a u Alenky rád dělám hrnky a různé věci.“ (4D 1)

„Kuchyň s kavárnou. Mám tu práci ráda. Mám tu práci ráda.“ (5E 2)

„No tak úplně nejlíp to je asi ta kuchyň a ještě ta mýdlárna. To mě nejvíc ze všeho baví.“ (7G 1)

„Já vlastně v přípravně nejsou vůbec... Já obsluhuju... Na place.“ (8H 2)

„Tak je to kuchyň a kavárna. Kávy děláme, dělání palačinek, obsluha hostů, a že se můžeš naučit v kuchyni cokoliv, se lidi naučijou věci. Tak mě je to úplně jedno, mě ty dílny, kdybych měl si vybírat tak já nejsem vybíravý člověk. Do kterékoliv.“ (11K 1)

„V mýdlárně nebo v keramice. Nevím. Je mi to jedno.“ (9I 1)

Kategorie 8 - dovednosti získané ve Slunečnici - vnímání rozdílů v průběhu času

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

škála činností - pestrá

rozsah – široký

kvalitativní posun – jednoznačný

V průběhu zaměstnání se dotazovaní měli možnost naučit a zdokonalit se v různých dovednostech. Ať už se jedná o rukodělnou činnost, komunikaci, praktické a užitečné činnosti nebo schopnosti, většina si uvědomuje a vybavuje, že k určitému posunu došlo. Velkou výhodou je široký rozsah aktivit, z nichž si jednotlivci mohou pro sebe vybrat tu nejvhodnější. Tato mnohostrannost je důležitá pro rozšiřování jejich obzorů a spektra dovedností.

„Ano pracovat s keramickou hlinou.“ (1A 2)

„V kuchyni, kuchyň. Ale co mi hodně dalo, tak tu komunikaci. A rozhodnout se jít dál, někde na ten, myslím na to volné místo.“ (2B 2)

„Je toho hrozně moc.“ (3C 2)

„Šmarja, už nevím. Nevím, co si mám pod tím představit.“ (4D 2)

„No určitě jak jsem tu nastupovala, tak určitě jsem nebyla tak dobrá v kuchyni, jak su teďka. A v keramice a tak různě.“ (5E 2)

„Nevím (váhání) – samostatnosti! Když mám třeba někdy strach něco udělat, a jako teďka, když su tady, tak vím, že to zvládnou.“ (6F 2)

„No tak asi to vaření...to je takové užitečné do života, že se učím to, co potřebuju.“ (7G 2)

„Tož, to mě právě nic nenapadá. Co jsem se mohl naučit tady? Hm, no, asi dochvilnost.“ (8H 2)

„V mýdlárně mýdla a ...keramiku. Hrnky.“ (9I 2)

„Tož určitě jsem nikdy nečekal, že budu nějakého číšníka jako dělat, že to jsem jako nikdy v životě nedělal.“ (10J 2)

„Víš, co jsem neuměl? Péct štrúdl, to jsem se tady naučil.“ (11K 2)

„To jsem nevařil, nee. Akorát dycky vařím doma s babičkou.“ (12L 2)

„Co jsem se naučil? V kavárně nebo? Tousty, to mi jde.“ (13M 2)

Kategorie 9 - pozitiva zaměstnanosti**vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

motivace - různorodá

společenská izolace – eliminovaná

mzda – důležitá

Jako jednoznačnou výhodu své zaměstnanosti si dotazovaní uvědomují, že díky ní nejsou izolováni, že nemusí být doma. Dalším důležitým aspektem je možnost výdělku a tím pádem určitá nezávislost. Zde jsem objevila rozpor ve výpovědích jednotlivců, kteří na jedné straně přiznávali nesamostatnost a nutnost podpory rodičů při hospodaření s penězi, na druhé straně vnímají výdělek peněz jako motivaci.

„Tak přináší mě to určitě, že nejsem, já možná jsem taková ...já říkám, že kdybych nebyla tady, tak by byla asi zlenivělá, byla bych doma, ukřivděná, nemluvila bych tak víc jako, i když takhle vypadám třeba, že jsem upovídáná... (1A 2)

„To, že mám práci, že nemusím být doma, ale hlavně, že se chcu vzdělávat ještě, teďka a časem bych možná šla, ale teď ještě ne.“ (2B 2)

„Ano. Su rád, že si vydělám ty peníze.“ (3C 2)

„Jo! Hlavně peníze!“ (4D 2)

„Tak práce mě těší, když mě do toho nekecá vedení...(lehce smích).“ (5E 3)

„Tak jako, Ivanko, su jako nadšená, že su tady, a že nemám takové stresy, jak jsem mívala, když jsem byla třeba někde jinde zaměstnaná. Vím, co mě čeká, vím, co budu třeba dělat nebo co budeme dělat a tak. Su fakt spokojená.“ (6F 2)

„No tak takový dobrý pocit, že nesedím furt doma a že ...no, už mě to nebavilo.“ (7G 2)

„No, (rozpačitý smích) Tož. Ztratil jsem asi tu pohodu, protože jsem teda vstával, protože jsme byli jako rok doma, a byly doby, kdy jsme vstávali třeba ve tři, ve čtyři hodiny odpoledne, takže to je ... (smích) Ale jinak jako...Já nevím, dobrý pocit. No, že si můžu aspoň někde něco vydělat, no.“ (8H 3)

„No, že si můžu vydělat ty peníze.“ (9I 2)

„No tak jako, že je to lepší jako, že prostě než doma jako sedět a to by byla taková nuda, že mě to ... „ (10J 2)

„Přináší mi to vědomí, že můžu mít peníze, že nemusím platit centrum, jak jiní...“ (11K 2)

„Že su rád, že něco aspoň dělám, no, že nesedím doma a že su tady jako tady, v té Slunečnici...líbí.“ (12L 3)

„No, su rád, no su rád, že su zaměstnaný. Tak abych pracoval, abych neseděl doma, abych vydělával peníze.“ (13M 2)

Kategorie 10 - možnosti zaměstnání na volném trhu práce**vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

zájem – individuální

nabídka – malá

Zájem o práci na volném trhu je individuální, někteří dotazovaní s negativní minulou zkušeností spíše preferují současné chráněné zaměstnání, jiní by nabídku uvítali, ale problémem je nedostatek vyhovujících volných míst. Prostřednictvím Slunečnice dostala jedna ze zaměstnankyň příležitost vyzkoušet si praxi v běžné kavárně a získat nové zkušenosti. Mohla by být také příkladem pro ostatní, kteří by našli odvahu práci na volném trhu vyzkoušet. Někteří zaměstnanci absolvovali praxi v kuchyni v restauraci U Johana.

„Tak jestli můžu dodat tu praxi, tak teď nově docházím každé pondělí do kavárny Coffe ve Zlatém Jablku, kde se učím pracovat se zdravýma lidma, práce v baru, kde mají kavárnu, kde funguje to jenom jsou na směně tři holky, kdy jedna je za kasou, druhá připravuje kávu a třetí jenom obsluhuje. Takže taková nová zkušenost, že jinak dělají kávu, nové poznatky a takové.“ (1A 2)

„Tady radši! Zůstal ve Slunečnici. Ale byl jsem u Johana. Čistil zeleninu.“ (4D 3)

„No chtěla, ale už mám ponaučení z minulejška. Že bych to neustála.“ (5E 3)

„Nó, nevím. Nevím, nedovedu to říct, jako. Jako jo i ne! Tak je to lepší tady. Tak, mnohem.“ (6F 2)

„Jo tak jako já jo, ale kdyby bylo kde.“ (7G 3)

„Určitě. Kdyby bylo kde.“ (8H 3)

„Asi nee.“ (9I 2)

„No to by mě ani nějak nelákalo.“ (10J 2)

„Záleží, kde by mě chtěli, kde bych se mohl zaměstnat, že a já bych radši byl v hospodě nebo někde v kavárně dělat, nebo pokud bych dostal dobrou nabídku ...“ (11K 2)

„Zkusil. Za to člověk nic nedá, když se zadaří, tak se zadaří, tož co.“ (12L 3)

„Ne, vůbec. Radši su tady, kde to mám blíž.“ (13M 3)

5.2.5 OBLAST „VOLNÝ ČAS“**Kategorie 1- možnosti organizovaného využití****vlastnosti – dimenzionální rozsah:**

nabídka – pestrá

zájem – individuální

Z pestré nabídky volnočasových aktivit si jednotliví respondenti vybírají individuálně dle vlastního zájmu. Tyto aktivity jsou důležité pro rozvíjení a udržování dalších kontaktů, například sportovní turnaje umožňují měření sil mezi družstvy handicapovaných sportovců z celé České republiky.

„Já tyto akce využívám a využívám i ve svém volnu, protože já mám moc přátel, protože já mám ráda veselé lidi, kolektiv, takže to využívám aj mimo, aj když třeba někdo odešel, tak jsem ráda, když se s někým vidíme třeba, když se nevidíme ten den, a povykládáme, co je nového, že se rádi vidíme aj mimo Slunečnici, nejen tady v práci.“ (1A 3)

„Ping-pong neumím a jógu nechcu, proto radši začínám chodit na tu zumbu, protože mně by to pomohlo víc.“ (2B 4)

„Jo! Výlety jo! Do knihovny nerad chodím.“ (4D 4)

„Když je ta možnost, tak chodím. Ve volném čase nemám na to čas.“ (5E 4)

„Chodím. Jako na plavání nee, protože jsem třeba měla „to“, tak nepudu, ale na jógu chodím.“ (6F 3)

„Málokdy. A tak třeba to divadlo, kino, to je kvůli tomu, že mě to nebaví.“ (8H 4)

„My jsme byli, je to asi rok zpátky, no, jsme byli na ping-pongu, tam to bylo teda dobré. No, já né, brácha dopadl líp.“ (8H 4)

(bowling)... „Ne, ne to až tady! To mě nějak, se tak rozjelo a tady jsem zrovna vyhrál! Zrovna vyhrál!“ (10J 3)

„Jo pinec si zahraju. Jo, to bude ten pingpongový turnaj. Jsem hrál vždycky ve škole. Já jsem vždycky učitelku vyřadil tím, že jsem jí dal prasátko.“ (12L 4)

Kategorie 2 - schopnosti realizace vlastních volnočasových aktivit**vlastnosti – dimenzionální rozsah:***ochota – vysoká**vliv organizace - minimální**samostatnost - průměrná*

Většina dotazovaných dokázala specifikovat určitou aktivitu, kterou ve svém volném čase provozuje. Zaměření je rozdílné, někdo preferuje sport, jiný kulturu, jsou motivováni vlastními zájmy. Pozitivní je, že tyto činnosti dobrovolně vyhledávají a mají dostatečnou náplň a zábavu po skončení pracovní doby.

„Do divadla jo, ale ty ostatní to já si беру bokem. Já chodím sama hlavně, převážně do divadel... zážitek mám teďka z minulého měsíce z divadla, z první řady, z Vinohradského.“ (2B 4)

„To začínám ode dneška chodit na zumbu, tancovat, protože já hrozně ráda tančím a sporty plavání a už nic.“ (2B 4)

„Mmm tenis, kolo, plavání, bowling a tak dále.“ (5E 4)

„Ano, chodím. Ano i mimo práci. S někým vždycky, nějaká partie, tak jdeme do kina, nebo tak.“ (6F 3)

„Jo chodím s mamkou cvičit na balonech a teďka takové to taneční a na to zhubnutí...No, zumba, teďka chodím. Zítra jdu vlastně večer.“ (6F 4)

„No tak ten bowling chodím hrát a ...No průměr, tak já si myslím, že mě to jde, ale jsou někdy chvílky, kdy to nejde.“ (7G 4)

„Myslím v ping-pongu už jsme byli, ne, to nebyl ping pong, to byla přehazovaná a bocca. Tak jako na tom jsem se účastnil.“ (8H 5)

„No já jako jsem přes ten sport hlavně... Teďka v zimě jenom občas to bruslení na ledě, to mě baví. No v létě nějak nic, sem tam někdy na kole jedu.“ (10J 4)

„Tak sportovní typ, to su já. Tak mě nejvíc baví ten pinec. Já trénuju mimo Slunečnici, v Sokolovně v Kostelci. Jezdím. Na sokolské turnaje.“ (11K 3)

„Vždycky jsme hrávali fotbal.“ (12L 4)

„Skáču na balóně nebo na rotopedu. Naše babička si koupila, takže šlapeme na tom šlapacím kole.“ (13M 4)

Kategorie 3 - limitující a omezující faktory

vlastnosti – dimenzionální rozsah:

zdravotní důvody - typické

nedostatek času - časté

Omezujícím faktorem při provozování sportovních aktivit je obvykle zdravotní handicap. Problémem bývá i nedostatek času, ať už vlivem pracovní směny nebo z jiného důvodu.

„Tak ze sportu bohužel nemůžu toho moc využívat ze zdravotních důvodů.“ (1A 3)

„...protože mě i když su na té józe tak mě bolí záda.“ (2B 4)

„Nee. Protože my bysme nestihli autobus. No ten čas na to moc není.“ (7G 4)

„No teď už málokdy do muzikoterapie kvůli směnám v kavárně.“ (10J 3)

„Určitě, kdybych neměl směnu, tak bych určitě šel.“ (11K 3)

„No, když ještě žila mamka, já jsem měl totiž bolavé koleno, toto moje levé koleno, jsem tam měl žlutou vodu, mě to vytahovali, dotedka mě v tom ještě lupe.“ (13M 4)

5.3 Shrnutí

Cílem mého výzkumu bylo **objevit a analyzovat faktory rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice ve Zlíně.**

Zjistila jsem, že v oblasti komunikace se u většiny dotazovaných po nástupu do zaměstnání vyskytovala tréma. Zároveň připouštějí, že v současné době nemají problémy s hosty nebo návštěvníky kavárny běžně komunikovat. Dotazovaní uvádějí, že si zvykli, přestali se stydět nebo se trému naučili zvládat. Každodenní jednání se spolupracovníky, nadřízenými nebo s hosty v kavárně se stalo pro ně samozřejmostí a v současné době nepředstavuje žádnou bariéru nebo omezení. Možnost pracovat v prostředí, kde pravidelně dochází ke styku s veřejností, je pro lidi s mentálním postižením velkým přínosem a jedním z faktorů jejich rozvoje. Nemalým přínosem je i pro hosty kavárny, především pro maminky a jejich malé děti, které se učí s mentálně postiženými přirozeně komunikovat.

V oblasti celoživotního vzdělávání mají možnost procvičovat a opakovat základy trivium – čtení, psaní a počítání. Bohužel se tento kurz netěší u dotazovaných přílišné oblibě, naopak angličtina, muzikoterapie a kurzy PC jsou vyhledávané a oblíbené pro svůj odpočinkový a zábavný charakter. Je ovšem žádoucí aby se i v triviu neustále procvičovali, protože nedostatečná gramotnost by jim komplikovala v budoucnu život. Domnívám se, že záleží na formě a na způsobu, kterou je jim vzdělávání předkládáno, aby je případné špatné vzpomínky na nezdary ve škole neodradily v ochotě dále na sobě pracovat. Počítačové dovednosti jsou nezbytnou podmínkou udržitelnosti na trhu práce, v kurzech si mohou neustále procvičovat a zdokonalovat své znalosti. Faktorem rozvoje vidím tedy způsob motivace a formu vzdělávání. Velký zájem vzbuzuje možnost zvyšování kvalifikace a následné získání certifikátu. Samostatné dojíždění na kurz, který probíhá v jiném městě, rozvíjí schopnosti orientace v neznámém prostředí. Ukázalo se, že dotazovaní jsou schopni překonat obavy z neznámého, na základě pozitivních zkušeností jejich odvážnějších kolegů. Jsou jim příkladem, vzorem, který chtějí následovat.

V oblasti vypovídající o sebepojetí dotazovaných se ukázalo, že všichni žijí se svými rodiči nebo sourozenci a mají s nimi velmi dobré vztahy. Plně důvěřují svým blízkým v otázkách hospodaření s vydělanými penězi a uvádějí, že pravidelně přispívají určitou částkou na domácnost. Část dotazovaných připouští při hospodaření nesamostatnost a spoléhá na podporu a pomoc svých rodinných příslušníků. Samostatné bydlení v současné době plánuje

jen zlomek dotazovaných a u všech jsou patrné obavy, jak by se s touto situací vypořádali. Vyjádřit se konkrétně v otázce životní perspektivy bylo pro většinu problematické. Ti, jež byli schopni formulovat odpověď, vesměs touží po osamostatnění a práci na volném trhu, případně partnerském vztahu. Většinou nejsou schopni vyslovit a stanovit si plány do budoucnosti. Zmiňují a těší se na společnou třítydenní cestu do USA, která je plánována u příležitosti desátého výročí působení Integrovaného centra Slunečnice. Při vybavování prožitků nebo příjemných emocí jim v paměti utkvěly běžné až všední situace, často si je spojují se společnými aktivitami s ostatními.

V oblasti pracovní mají dotazovaní zkušenosti s volným trhem práce vesměs malé. Navíc ti, kteří je mají, pracovali v nekvalifikovaných pozicích nebo krátkodobě. Zaměstnání na volném trhu práce do budoucna preferuje jen část dotazovaných, ostatní jsou spokojeni se současným stavem. Organizace se zaměřila na tuto oblast rozvoje u svých zaměstnanců, umožňuje jim získávání nových zkušeností prostřednictvím praxe v běžném pracovním prostředí. V současné době dochází jedna zaměstnankyně do standardní kavárny, někteří zaměstnanci absolvovali praxi v kuchyni v restauraci U Johana.

O existenci zařízení se dotazovaní dozvěděli zprostředkovaně, buď pomocí úřadu práce, školy nebo prostřednictvím známých. Protože ideálem je nepřerušit návaznost a ihned po skončení školy začít využívat služeb těchto zařízení a následně se ucházet o zaměstnání, je nutno neustále klást důraz na vhodnou propagaci. Při práci jsou na zaměstnance s postižením kladeny přiměřené požadavky a zátěž zvládají dobře. Odezvu ze strany vedoucích pracovníků vnímají jako pozitivní, což je povzbuzující pro jejich snahu o další rozvoj. Spolupracují aktivně s klíčovým pracovníkem, důvěřují mu a jeho pomoc využívají. Jednoznačně pozitivně je hodnoceno prostředí a atmosféra, dotazovaní výrazně oceňují možnost společenského styku s jinými lidmi. Pro mentálně postižené je vstřícné a přátelské prostředí nutnou podmínkou jejich rozvoje. Jednomyslně vyzvedávají pozitiva zaměstnanosti. Vítají to, že mohou pracovat, vydělat si peníze a nemusí být doma, což v nich posiluje pocit užitečnosti. Spokojeni jsou s nabídkou pracovních zařazení, vítána je různorodost činností. Uvědomují si, že se za dobu svého působení ve Slunečnici naučili novým dovednostem, například rukodělným, různým praktickým činnostem, zlepšili se v komunikaci a získali nové schopnosti. Samotná skutečnost, že mají zaměstnání, kam denně docházejí, je významným faktorem důležitým pro rozvoj osobnosti.

V oblasti volnočasových aktivit běžně využívají nabídky Centra denních služeb. Jedná se o například výlety, sportovní turnaje, plavání nebo bowling. Kromě toho většina podniká v soukromí své vlastní aktivity – sportovní i kulturní, individuálně nebo organizovaně. Všechny tyto mimopracovní činnosti napomáhají rozvíjet a udržovat kontakty s lidmi. Jako limitující faktor při využívání volnočasových činností uvádějí zdravotní stav a nedostatek volného času.

5.4 Praktické uplatnění

Celkové shrnutí výzkumu prokazuje kladnou zpětnou vazbu pro o.s. IZAP Zlín. Ukazuje, jak pozitivně vnímají zaměstnanci s mentálním postižením existenci tohoto zařízení, a jak je pro jejich život důležité zde trávit pracovní i volný čas. Mají možnost zde pracovat, vzdělávat se a rozvíjet své zájmy. Při výzkumu jsem zjistila, jak silně oceňují přátelskou a vstřícnou atmosféru, dobrý kolektiv a vzájemné vztahy.

Z výsledků vyplývá, že zaměstnanci s mentálním postižením mají obavy ze samostatného bydlení a často nejsou schopni bez pomoci rodiny hospodařit s vlastními financemi. Zde vidím prostor pro organizaci, která by svým působením samostatnost a kompetence ve spravování financí posílila.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývá osobami s mentálním postižením. Jedná se o jedince, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.

V teoretické části jsou popsány charakteristické znaky jejich myšlení, paměti, řečového projevu a učení. Zmiňují se o jejich emočním prožívání a základních psychických potřebách. Obtíže a překážky se objevují u osob s mentálním postižením v oblasti socializace. Velmi důležitý je proces jejich celoživotního vzdělávání a výchovy. Mezi kritické období patří ukončení školní docházky a přechod do zaměstnání, protože tehdy mohou v případě nezaměstnanosti rychle ztratit získané návyky. Pracovní uplatnění mohou mentálně postižení najít v chráněných dílnách. Mezi zařízení, která poskytují sociální služby osobám s mentálním postižením, patří IZAP o.s., které ve Zlíně provozuje moderní typ chráněných a sociálně terapeutických dílen fungující pod názvem Integrované centrum Slunečnice.

V praktické části bylo cílem objevit a analyzovat faktory rozvoje jedinců s lehkým mentálním postižením v prostředí Integrovaného centra Slunečnice ve Zlíně. Pomocí kvalitativního výzkumu bylo zjištěno několik faktorů, které pozitivně působí na osobní rozvoj mentálně postižených. Především je to možnost pracovat v prostředí, kde dochází k pravidelnému styku postižených a veřejnosti, způsob a forma vzdělávání, pozitivní příklad kolegů, působící jako vzor, možnosti získávání zkušeností na volném trhu práce, pozitivní a přátelská atmosféra a vzájemné vztahy, různorodost pracovních činností.

Praktické využití a výsledky výzkumu poslouží Integrovanému centru Slunečnice jako podklad pro další práci s uživateli sociální služby a zaměstnanci s mentálním postižením.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ČERNÁ, M. *Česká psychopedie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1565-3.
2. FRANIOK, P. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-622-2.
3. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, s.r.o., 2005. ISBN 80-7367-002-X.
4. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.
5. MÜLLER, O. *Lehká mentální retardace v pedagogickopsychologickém kontextu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-244-0207-6.
6. PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-866633-40-3.
7. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
8. ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7367-060-7.
9. ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

10. ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
11. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-802-3.
12. VÍTKOVÁ, M. (ed.) *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

Internetové zdroje:

<http://www.slunecnice.us/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CNS	Centrální nervová soustava
MKN	Mezinárodní klasifikace nemocí
IQ	Intelligenční kvocient
č.	Číslo
Sb.	Sbírka
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
MSPV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
IZAP	Integrace zdravých a postižených – chceme žít s vámi
o. s.	Občanské sdružení
PC	Personal Computer
1A 1	Příklad označení účastníků výzkumu
1 - 13	Označení pořadového čísla rozhovoru
A - M	Označení účastníka výzkumu
1 - 5	Označení strany v přepisu rozhovoru

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1- Přehled údajů o účastnících výzkumu</i>	35
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

P I - Seznam otázek připravených k polostrukturovanému rozhovoru.

PŘÍLOHA P I: NÁZEV PŘÍLOHY

1. Kolik je ti let, s kým bydlíš, něco o své rodině, dosažené vzdělání?
2. Jak dlouho jsi ve Slunečnici, jak se ti podařilo zde získat práci?
3. Už jsi dříve pracoval někde jinde?
4. Výdělek si necháváš, hospodaříš si s ním sám, víš, kolik by tě stálo samostatné hospodaření?
5. Jaká práce tě ve Slunečnici nejvíc baví? Proč? Jaká nebaví? Proč?
6. Zvládáš komunikaci s hosty v kavárně? Je to teď jiné než na začátku? V čem?
7. Myslíš, že svou práci odvádíš dobře a vedoucí jsou s tebou spokojení?
8. Naučil se ve Slunečnici něčemu novému? Čemu?
9. Zvládáš si vyplnit sám docházkový list nebo jiné formuláře?
10. Víš, na koho se obrátit, pokud potřebuješ cokoli vyřídit? Potřebuješ k tomu pomoc klíčového pracovníka? Vyřídíš si to sám?
11. Jsi rád, že máš práci, že můžeš pracovat? Proč?
12. Chtěl bys pracovat na volném trhu?
13. Chtěl bys samostatně bydlet? Případně bydlet v chráněném bydlení?
14. Využíváš možnosti zvyšování kvalifikace prostřednictvím Slunečnice? (kurzy, praxe)
15. Využíváš možnosti vzdělávání ve Slunečnici v CDS? (trivium, AJ, PC)
16. Umíš pracovat s PC? Co zvládneš a kde ses to naučil?
17. V rámci aktivit CDS navštěvuješ divadlo, kino, knihovnu? Baví tě? Máš možnost tyto aktivity podnikat i sám?
18. Sportuješ? V rámci Slunečnice využíváš jógu, bowling, plavání, ping pong?
19. Napadá tě největší zážitek, který jsi ve Slunečnici zažil?
20. Máš nějaké přání nebo cíl pro svůj budoucí život?